

CPB Document

No 143

April 2007

**Wederuitvoer: internationale vergelijking en
gevolgen voor prestatie-indicatoren**

M.C. Mellens, H.G.A. Noordman en J.P. Verbruggen

Centraal Planbureau
Van Stolkweg 14
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

Telefoon (070) 338 33 80
Telefax (070) 338 33 50
Internet www.cpb.nl

ISBN 978-90-5833-317-9

Korte samenvatting

Sinds het midden van de jaren tachtig groeit de wederuitvoer van Nederland explosief, met uitzondering van een hapering in 2001 en 2002. Dit onderzoek laat zien dat een onstuimige groei van de wederuitvoer niet alleen een Nederlands fenomeen is, maar dat sprake is van een internationale trend. Wederuitvoerproducten worden minimaal één keer dubbel geteld in de wereldhandel. De internationale wederuitvoertrend draagt er daardoor aan bij dat het volume van de wereldhandel sneller stijgt dan het volume van de wereldproductie van exportgoederen. Bovendien zijn er gevolgen voor de indicatoren van de uitvoerprestatie van een land. Indien geen rekening wordt gehouden met de gevolgen van de internationale wederuitvoertrend, wordt de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldmarkt en daarmee het marktverlies van Nederlandse fabrikanten overschat.

Steekwoorden: wederuitvoer, uitvoerprestatie, marktprestatie en marktaandeelverlies.

Abstract

Since the mid eighties, re-exports in the Netherlands is booming, with the exception of a short interruption in 2001 and 2002. This research shows that a relatively strong growth of re-exports is not just a Dutch phenomenon, but that there is an international trend going on. Re-exported products are at least doubly counted in world trade figures. This international re-exports trend contributes to the fact that world trade volume is growing faster than the volume of world export production. Besides, there are some serious implications for the indicators of countries' exports performances. If one doesn't take account of the implications of the international re-exports trend, the relevant export market growth for Dutch manufactures as well as the loss of market share of Dutch industrialists are overestimated.

Key words: re-exports, export performance, market performance and loss of market share.

Inhoud

Ten geleide	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
2 Wederuitvoer; waar hebben we het over?	15
2.1 Definitie	15
2.2 Samenstelling	17
2.3 Herkomst en bestemming	18
3 Wederuitvoer in Nederland	23
4 Wederuitvoer in andere landen	29
4.1 Duitsland	29
4.2 Hong Kong	30
4.3 Singapore	31
4.4 Europa	32
5 Gevolgen voor prestatie-indicatoren: enkele tentatieve berekeningen	37
5.1 Uitvoerprestatie en marktprestatie divergeren	37
5.2 Voor wederuitvoer gecorrigeerde relevante wereldhandel	39
5.3 Prestatie-indicatoren voor de Nederlandse uitvoer	43
6 Conclusies	47
Bijlage A Effecten wederuitvoer: een gestileerde voorbeeld	51
Bijlage B Tentatieve berekeningen ter kwantificering van het opblaaseffect	54
Literatuur	61

Ten geleide

Door in de Macro Economische Verkenning 2002 een speciaal hoofdstuk te wijden aan de wederuitvoer, is dit begrip op de kaart gezet. Inmiddels worden in vele beschrijvingen van de Nederlandse economie de omvang en ontwikkeling van de wederuitvoer ten tonele gevoerd en wordt steeds vaker de totale uitvoer onderverdeeld in binnenslands geproduceerde uitvoer en wederuitvoer. En terecht, aangezien het voor de toekomstige ontwikkeling van Nederland, zowel kwantitatief als kwalitatief, veel uitmaakt hoe beide uitvoeronderdelen zich nu en in de toekomst ontwikkelen. De spectaculaire groei van de wederuitvoer in Nederland wordt vooral veroorzaakt door de combinatie van globalisering, mondiale arbeidsverdeling en Europese integratie enerzijds en de specifieke geografische ligging van ons land anderzijds. Inmiddels bestaat de Nederlandse uitvoer van fabrieken voor meer dan de helft uit wederuitvoer. De globalisering en mondiale arbeidsverdeling schrijden voort en dit raakt niet alleen ons land. Zo bedraagt bijvoorbeeld in Duitsland de wederuitvoer inmiddels meer dan 15% van de totale uitvoer, in Singapore ruim 50%, terwijl in Hong Kong circa 95% van de uitvoer uit wederuitvoer bestaat.

Dit document gaat dieper in op de internationale wederuitvoertrend en beziet de gevolgen hiervan voor de manier waarop de uitvoer- en marktprestaties van landen in het algemeen en van Nederland in het bijzonder worden geanalyseerd. Een belangrijke conclusie is dat wanneer geen rekening gehouden wordt met de internationale wederuitvoertrend, de voor Nederlandse fabrieken relevante wereldproductie van exportgoederen en daarmee het marktverlies van Nederland wordt overschat. Zo bezien schrijdt niet alleen de globalisering voort, maar ook het inzicht in de gevolgen ervan.

Bij de totstandkoming van het document is dankbaar gebruik gemaakt van de inzichten en commentaren van het CBS, in de persoon van Rutger Hoekstra, Jasper Roos en Piet Verbiest, alsmede van Rocus van Opstal, Wim Suyker, Gerard van Welzenis en Henk Kranendonk.

C.N. Teulings

Directeur

Samenvatting

Sinds het midden van de jaren tachtig groeit de wederuitvoer van Nederland explosief, met uitzondering van een hapering in 2001 en 2002. Naast de voortschrijdende globalisering en de toegenomen Europese integratie is ook de populariteit van ICT-producten, die een substantieel deel uitmaken van de Nederlandse wederuitvoer, een belangrijke impuls voor de wederuitvoer. In de afgelopen tien jaar heeft de ontwikkeling van de wederuitvoer jaarlijks gemiddeld bijna 0,3%-punt bijgedragen aan de economische groei. Dit onderzoek laat zien dat een onstuimige groei van de wederuitvoer niet alleen een Nederlands fenomeen is, maar dat sprake is van een internationale trend. In alle tien onderzochte landen is de wederuitvoer sneller gegroeid dan de binnenslands geproduceerde uitvoer. Wel is het zo dat van de onderzochte Europese landen het aandeel van de wederuitvoer in de totale uitvoer van goederen in Nederland, dat inmiddels is opgelopen tot boven de 50%, het grootst is. Een vergelijkbaar groot aandeel komt ook voor in Singapore, terwijl het in Hong Kong inmiddels zelfs tegen de 95% loopt.

Wederuitvoerproducten komen in de in- en uitvoerstatistieken van meerdere landen voor en worden zodoende minimaal één keer dubbel geteld in de wereldhandel. De internationale wederuitvoertrend verklaart deels dat het volume van de wereldhandel sneller stijgt dan het volume van de wereldproductie van exportgoederen. Deze constatering heeft gevolgen voor de indicatoren die iets zeggen over uitvoerprestaties van een land. Er dient een conceptueel onderscheid gemaakt te worden tussen de begrippen uitvoerprestatie en marktprestatie.

De *uitvoerprestatie* vergelijkt de volumeontwikkeling van de totale uitvoer van een land met die van de (voor de totale uitvoer) relevante wereldhandel. De *marktprestatie* relateert de volumeontwikkeling van de binnenslands geproduceerde uitvoer aan die van de binnenslands geproduceerde uitvoer in andere landen oftewel aan de voor Nederlandse fabrieken relevante wereldproductie van exportgoederen.

Beide begrippen hebben hun voor- en nadelen. De uitvoerprestatie is in feite het (gewogen) gemiddelde van de marktprestatie van de exportproducenten en de handels- en distributiesector. Het voordeel van deze maatstaf is dat deze relatief eenvoudig is te berekenen. Nadeel is echter dat de ontwikkeling van de uitvoerprestatie weinig zegt over de prestatie van binnenlandse exportproducenten. De marktprestatie zegt daar meer over, maar heeft als groot nadeel dat er vooralsnog maar weinig gegevens beschikbaar zijn over de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer in andere landen en daarmee over de voor Nederlandse fabrieken relevante wereldhandel.

In dit onderzoek is getracht de 'traditionele' relevante wereldhandelsgroei te corrigeren voor de gevolgen van de internationale wederuitvoertrend, om zo een benadering te krijgen van de voor Nederlandse fabrieken relevante wereldhandel. Het gaat daarbij om een tweetal correcties, te weten voor het opblazen van de wereldhandel ('opblaaseffect') en voor de afwijkende

samenstelling van het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer ('pakketeffect').

Uit tentatieve berekeningen op basis van een groot aantal veronderstellingen volgt dat de internationale wederuitvoertrend in de periode 1996-2000 een 'opblaaseffect' heeft gehad op de volumegroei van de relevante wereldhandel van gemiddeld 0,6 à 1,4%-punt per jaar. Het maken van een nauwkeuriger schatting is op dit moment niet mogelijk vanwege het ontbreken van gegevens over de wederuitvoer in vele landen.

Door te corrigeren voor het pakketeffect wordt ermee rekening gehouden dat het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer verschilt van het goederenpakket van de wederuitvoer. Uit dit onderzoek volgt dat in de periode 1996-2000 voor Nederland de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de wederuitvoer gemiddeld 0,8%-punt per jaar harder is gegroeid dan de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer. Blijkbaar groeien de afzetmarkten waarin de wederuitvoer relatief sterk is vertegenwoordigd, zoals de markt voor ICT-producten, in de afgelopen periode harder dan die waarin de 'made in Holland'-producten relatief sterk zijn vertegenwoordigd.

Al met al is in de periode 1996-2000 de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandel als gevolg van het opblaas- en pakketeffect met gemiddeld 1,4 à 2,2%-punt per jaar minder hard gegroeid dan de 'traditionele' relevante wereldhandel. In de jaren 2001 en 2002, toen de wereldwijde afzet van ICT-producten sterk terugviel, deed de omgekeerde situatie zich voor. Sinds 2003 is de wederuitvoer ieder jaar weer met dubbele cijfers gegroeid, zodat het genoemde verschijnsel zich naar verwachting ook in meer recente jaren heeft voorgedaan.

Door vele instituten, waaronder de OESO en de Europese Commissie, wordt als prestatie-indicator van een land de volumeontwikkeling van de (totale) uitvoer gerelateerd aan die van de relevante wereldhandel. In de periode 1996-2000 groeide het volume van de *totale* uitvoer in Nederland gemiddeld 2,4%-punt per jaar harder dan het relevante wereldhandelsvolume. Deze gunstige uitvoerprestatie geeft echter een veel te rooskleurig beeld van de marktprestatie van de binnenslands geproduceerde uitvoer, aangezien de positieve ontwikkelingen van de laatste jaren voornamelijk moeten worden toegeschreven aan de spectaculaire groei van de wederuitvoer.

Door het CPB wordt ter indicatie van de marktprestatie sinds 2001 de volumeontwikkeling van de *binnenslands geproduceerde* uitvoer gerelateerd aan die van de relevante wereldhandel. Deze benadering resulteert in de periode 1996-2000 in een verslechtering van de marktprestatie met gemiddeld 2,6% per jaar. Dit is echter een te sombere voorstelling van zaken. Omdat in die benadering de Nederlandse uitvoer wel en de relevante wereldhandel niet wordt gecorrigeerd voor de wederuitvoerontwikkeling, wordt het verlies aan marktaandeel overschat.

Uit de verkennende analyse in dit onderzoek volgt dat wanneer de binnenslands geproduceerde uitvoer wordt gerelateerd aan de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldproductie van exportgoederen in de periode 1996-2000 sprake is geweest van een

marktaandeelverlies variërend van 0,4 tot 1,2%-punt gemiddeld per jaar. Ook dan is dus nog altijd sprake van een verlies van marktaandeel, net als bij andere hoogontwikkelde economieën, maar de omvang is beduidend kleiner dan het verlies van 2,6% per jaar berekend volgens de eerdergenoemde benadering.

Tussen 2000 en 2004 loopt het marktaandeelverlies gestaag op, zelfs als de ontwikkeling van de binnenslands geproduceerde uitvoer wordt gerelateerd aan de laagste inschatting van de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandelsgroei. De voornaamste oorzaak hiervan is het verloop van de prijsconcurrentiepositie van de binnenslands geproduceerde uitvoer, die in die jaren met in totaal 7,5% verslechterde.

1 Inleiding

Goede exportprestaties zijn voor de open Nederlandse economie van levensbelang. Daarom is het belangrijk dat exportprestatie-indicatoren de juiste signalen afgeven. Een internationaal gebruikelijke methode ter bepaling van de exportprestatie van een land is om de volumeontwikkeling van de uitvoer van het betreffende land te vergelijken met die van de voor dat land relevante wereldhandel. Een stijging van de relevante wereldhandel wordt daarbij opgevat als een benadering van de toename van de afzetmarkt voor exportproducten van het betreffende land. De hoofdvraag van dit onderzoek is of deze zienswijze gelet op de onstuimige groei van de wederuitvoer nog wel relevant is.

Voor Nederland is deze onderzoeksvraag extra relevant vanwege het relatief grote aandeel van de wederuitvoer in de totale goederenuitvoer. Bij wederuitvoer gaat het om goederen die eerst worden ingevoerd en na geen of slechts een kleine bewerking weer worden uitgevoerd. In hoofdstuk 2 wordt dieper op het begrip wederuitvoer ingegaan. Daarbij wordt getracht onderscheid te maken tussen wederuitvoer en invoerpenetratie. Voor zover bij de wederuitvoer van de goederen gebruik wordt gemaakt van Nederlandse transport- en distributiebedrijven gaat de wederuitvoer ook gepaard met meer uitvoer van diensten. Dit aspect blijft hier verder buiten beschouwing. De economische betekenis van de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer verschilt, zo blijkt uit hoofdstuk 3, en daarom is het zinvol dit onderscheid te maken. Dit heeft echter aanzienlijke consequenties voor de beoordeling van de uitvoerprestatie. De volumeontwikkeling van de *totale* Nederlandse uitvoer van goederen houdt reeds geruime tijd min of meer gelijke tred met die van de relevante wereldhandel. Indien echter de groei van de *binnenslands geproduceerde uitvoer* wordt vergeleken met die van de relevante wereldhandel, is het beeld aanzienlijk minder rooskleurig.

Tot voor kort werd de forse groei van de wederuitvoer veelal gezien als een typisch Nederlands verschijnsel, dat nauwelijks van invloed is op de ontwikkeling van de (relevante) wereldhandel. Vergelijking van de exportgroei van een land met de relevante wereldhandelsgroei leek daarom een goede benadering voor de marktprestatie. In dit onderzoek wordt deze gedachtegang ter discussie gesteld. Hoe typisch Nederlands is de wederuitvoer en de relatief sterke groei daarvan eigenlijk? Die vragen worden beantwoord in hoofdstuk 4. Vervolgens worden in hoofdstuk 5 de gevolgen van de wederuitvoertrend voor de berekening, de interpretatie en de analyse van uitvoerprestatie-indicatoren voor Nederland onderzocht. Ten slotte bevat hoofdstuk 6 de conclusies.

2 Wederuitvoer; waar hebben we het over?

2.1 Definitie¹

Hoewel het begrip 'uitvoer' op het eerste gezicht een eenvoudig te bepalen statistisch concept lijkt, valt dat bij nader inzien tegen. Goederen en diensten gaan op vele manieren over onze landsgrenzen en er zijn dan ook vele soorten uitvoer. Een kader gaat hier dieper op in. In deze paragraaf concentreren we ons op het begrip wederuitvoer.

De definitie die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hanteert voor het begrip wederuitvoer luidt: goederen die in Nederland zijn ingevoerd en het land in (vrijwel) onbewerkte staat weer verlaten.² Wil er sprake zijn van wederuitvoer, dan moeten de goederen tijdelijk eigendom zijn van een ingezetene van Nederland. Indien geen sprake is van een dergelijke eigendomsoverdracht spreekt men van doorvoer.³

De crux van bovenstaande definitie zit in de woorden 'in (vrijwel) onbewerkte staat'. Als computers worden ingevoerd en weer worden uitgevoerd nadat er alleen een gebruiksaanwijzing in de taal van het land van bestemming in de doos wordt bijgevoegd, is het intuïtief duidelijk dat sprake is van wederuitvoer. Maar als de computers in Nederland eerst worden voorzien van een andere harde schijf voordat ze (als computer) het land weer verlaten, is dan sprake van een zodanige industriële bewerking dat de computers tot uitvoer uit binnenlands product moeten worden gerekend? En moeten computers die in Nederland worden geassembleerd, nadat alle computeronderdelen eerst zijn ingevoerd, tot de binnenslands geproduceerde uitvoer worden gerekend of tot wederuitvoer? Er bestaat een groot grijs gebied tussen beide soorten goederenuitvoer. Bovendien is het waarschijnlijk dat dit grijze gebied steeds groter wordt, omdat door de toenemende globalisering de productieketen van veel goederen steeds meer wordt verspreid over verschillende landen. Het CBS heeft de afgelopen jaren uitgebreid onderzoek verricht om op dit terrein eenduidige en in de praktijk werkbare scheidingslijnen aan te brengen.⁴

¹ De onderstaande passage is gebaseerd op Roos en Exel (2006).

² De CBS-definitie wijkt iets af van de UNComtrade-definitie, die door het IMF gebruikt wordt: "Exports of foreign goods in the same state as previously imported."

³ Wederuitvoer wordt opgenomen in de uitvoerregistratie en de nationale boekhouding, doorvoer daarentegen niet.

⁴ Zie Roos (2006).

Handelsstromen via Nederland^a

Naast de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer zijn er andere handelsactiviteiten, die statistisch gezien wel of niet tot de goederenuitvoer behoren. Belangrijk zijn het eigendoms criterium, de behandeling bij de douane en de aard van de activiteiten die in Nederland plaatsvinden. De tabel geeft verschillende stromen die kunnen worden onderscheiden en of deze in de Nationale rekeningen tot de uitvoer worden gerekend.

Er is sprake van doorvoer als goederen Nederland binnenkomen en weer verlaten zonder eigendom te worden van een ingezetene van Nederland. Bij een gedeelte van de doorvoer worden bij de douane administratieve handelingen verricht, zoals het opstellen van een in- of uitvoerdocument. In dat geval wordt er gesproken van 'quasi' doorvoer. Quasi doorvoer behoort in de Statistiek van de Internationale Handel wel, maar in de Nationale rekeningen niet tot de uitvoer van goederen.

Een variant op de quasi doorvoer is de zogeheten loonveredeling. Buitenlandse goederen worden in dat geval in Nederland ingevoerd, en na een kleine bewerking weer uitgevoerd naar *dezelfde* eigenaar. Te denken valt bijvoorbeeld aan bedrukte T-shirts. In de Nationale rekeningen is een totaalpost opgenomen voor de loonveredeling inclusief loondiensten en handelsgerelateerde diensten.

Een ander deel van de doorvoer wordt wel via Nederland getransporteerd, maar zonder dat administratieve handelingen worden verricht bij de douane. Deze 'echte' doorvoer wordt niet gerekend tot de Nederlandse in- en uitvoer van goederen. Bij de doorvoer kan natuurlijk gebruikgemaakt worden van Nederlandse transporteurs. In dat geval is er sprake van de uitvoer van transportdiensten. Cijfers over de 'echte' doorvoer worden niet systematisch verzameld, maar dat het gaat om substantiële goederenstromen staat buiten kijf.

Goederenstromen door Nederland met bijbehorende kenmerken, 2005

	Waarde (mld euro)	Douane formaliteiten	Eigendom Nederlander	Goederenuitvoer in Nationale rekeningen (NR) of Statistiek Internationale Handel (SIH)
Uitvoer uit binnenlandse productie	155,0	ja	ja	NR en SIH
Wederuitvoer	125,4	ja	ja	NR en SIH
Quasi doorvoer	30,0 ^a	ja	nee	SIH
Loonveredeling	10,9	ja	ja	NR en SIH
'Echte' doorvoer	± 190 ^b	nee	nee	niet
Entrepot	n.b.	ja	nee	NR en SIH
Transitohandel	3,5 ^c	nee	ja	niet

^a Waarde in 2004

^b Waarde bepaald op basis van CPB-schatting voor 1999 (zie CEP 2000, blz.93) en de waardegroei van de wederuitvoer tussen 1999 en 2005. Extrapolatie van cijfers van TNO-Inro (2003) wijzen op dezelfde orde van grootte.

^c Dit bedrag is een extrapolatie van trends. Het is een handelsmarge en zegt weinig over de waarde van de verhandelde goederen.

Bij doorvoer zijn goederen geen Nederlands eigendom, maar passeren wel de Nederlandse grens. Het omgekeerde kan ook. Een Nederlander koopt een product in het buitenland en verkoopt deze in een ander land zonder dat het product fysiek in Nederland komt. Te denken valt aan bloemen uit Israël, die via de veiling eigendom worden van een Nederlander en rechtstreeks vanuit Israël naar de Verenigde Staten worden vervoerd. Dit wordt transitohandel genoemd. Een andere vorm is het zogenoemde entrepotverkeer, waarbij goederen uit niet-EU landen in Nederland in een douane-entrepot worden opgeslagen in afwachting van een definitieve koper. Als deze koper zich buiten Nederland bevindt, zijn de goederen administratief niet in Nederland geweest.

^a Dit kader is bijna volledig gebaseerd op het artikel van Roos (2006).

Uiteindelijk heeft het CBS ervoor gekozen om goederen tot de binnenslands geproduceerde uitvoer te rekenen indien deze goederen – door een bewerking – een andere zescijferige goederencode krijgen.⁵ Alle in- en uitgevoerde goederen krijgen een door de douane gebruikte zescijferige goederencode. Indien deze goederencode van de ingevoerde producten na een bewerking weer uitgevoerd worden onder dezelfde zescijferige code, worden de betreffende goederen tot de wederuitvoer gerekend. Deze afbakening, die voor zover ons bekend door geen enkel ander statistisch bureau wordt gehanteerd, blijkt niet alleen voldoende eenduidig te zijn, maar is ook praktisch hanteerbaar, terwijl er geen extra enquêtes voor nodig zijn. Wel is het, aldus Roos en Exel (2006), noodzakelijk een beperkt aantal uitzonderingen op de regel te maken. Wanneer bijvoorbeeld sprake is van raffinage, dan worden de goederen altijd tot binnenslands geproduceerde uitvoer gerekend, ook al blijft de goederencode hetzelfde. Wanneer daarentegen de activiteit bestaat uit het wijzigen van de temperatuur, het verdunnen van vloeistoffen of het op een andere wijze verpakken, dan is altijd sprake van wederuitvoer, ook al is de toegekende goederencode gewijzigd.

2.2 Samenstelling

Een belangrijke bepalende factor voor de exportprestatie van een land is de samenstelling van het exportpakket. Het aandeel van Nederland in de wereldhandel zal bij een stabiele prijsconcurrentiepositie normaal gesproken afnemen als de afzetmarkt van goederen die Nederland exporteert minder hard groeit dan de afzetmarkt van goederen die Nederland niet exporteert. Tabel 2.1 laat het nominale aandeel zien van de verschillende goederengroepen in respectievelijk de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer van fabrikaten (goederen exclusief energie en aardolieproducten) voor de periode 2002-2005. Om een aantal redenen worden energie en aardolieproducten bij de economische analyse buiten beschouwing gelaten.⁶ Het betreft hier goederen met een sterk afwijkende productiestructuur, waarbij de overheidsinvloed relatief sterk is.

Geconstateerd kan worden dat er grote verschillen bestaan tussen het pakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer en dat van de wederuitvoer. Bij de binnenslands geproduceerde uitvoer domineren landbouwproducten, voedingsmiddelen, chemische producten, machines en transportmiddelen. Deze goederengroepen zijn in de jaren 2002-2005 samen goed voor ongeveer 68% van de binnenslands geproduceerde uitvoer van fabrikaten. De

⁵ De douane werkt met het zogenoemde geharmoniseerde systeem van de Wereld Douane Organisatie, waarbij een 8-cijferige onderverdeling wordt gemaakt van de in- en uitgevoerde goederen. Voor het bepalen van de wederuitvoer wordt een hoger aggregatieniveau genomen dan zou kunnen. Bij een nog fijnere afbakening zou een zeer kleine bewerking (bijvoorbeeld het verpakken van een goed) al reden zijn een goed te rekenen tot de binnenslands geproduceerde uitvoer.

⁶ Voor de analyse maakt het weinig uit dat energie- en aardolieproducten buiten beschouwing worden gelaten. De tabellen van de uitvoer inclusief energie en aardolieproducten zijn opvraagbaar bij de auteurs.

wederuitvoer bestaat voor bijna de helft uit machines, computers en elektronica. Ook chemische producten spelen een belangrijke rol.

Het verschil in pakketsamenstelling tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer wordt groter als de goederengroepen op meer gedetailleerd niveau worden bestudeerd. De binnenslands geproduceerde uitvoer van machines, computers en elektronica bestaat vooral uit machines en nauwelijks uit computers en elektronica. Computers en elektronica vormen juist de bulk van de wederuitvoer van deze categorie.

Tabel 2.1 Structuur binnenslands geproduceerde uitvoer en wederuitvoer van fabrikaten, 2002-2005

	Binnenslands geproduceerd	Wederuitvoer
	gemiddeld waardeandeel in %	
Landbouwproducten	8,1	3,3
Voedingsmiddelen	16,2	4,0
Dranken en tabaksartikelen	4,4	0,6
Delfstoffen (exclusief olie en aardgas)	0,3	0,6
Chemische producten (exclusief rubber- en kunststofproducten)	24,6	15,0
Intermediaire goederen van:		
Textiel, hout, papier, bouwmaterialen en metaal	13,0	8,1
Machines, computers en elektronica (exclusief medische, meet- en regelapparatuur)	15,0	44,6
<i>w.v. computers</i>	<i>1,3</i>	<i>21,1</i>
<i>audio-, video- en telecommunicatieapparatuur</i>	<i>2,7</i>	<i>15,7</i>
<i>overige machines</i>	<i>11,0</i>	<i>7,8</i>
Transportmiddelen	7,8	3,6
Kleding en schoeisel	0,5	3,3
Overige goederen	10,0	16,9
Totaal	100	100

Bron: CBS.

Het verschil in pakketsamenstelling tussen de wederuitvoer en de binnenslands geproduceerde uitvoer heeft belangrijke consequenties voor de kijk op de marktprestaties van Nederland. De wereldwijde vraag naar landbouwproducten en voedingsmiddelen neemt in het algemeen minder snel toe dan de wereldmarkt van machines, elektronica en telecommunicatieapparatuur. Mede hierdoor neemt het aandeel van de binnenslands geproduceerde uitvoer als percentage van de wereldhandel af.

2.3 **Herkomst en bestemming**

Het door Nederland geproduceerde exportpakket verschilt wezenlijk van het goederenpakket van de wederuitvoer. Het zou kunnen dat ook de afzetmarkten van de wederuitgevoerde en binnenslands geproduceerde producten verschillen. Er zijn geen statistieken beschikbaar met de

bestemming van de wederuitvoer en de binnenslands geproduceerde uitvoer. Deze is indirect afgeleid uit de cijfers van de Nationale rekeningen en de Statistiek van de Internationale Handel. Tabel 2.2 geeft de bestemming van de binnenslands geproduceerde en de wederuitvoer van fabrikaten.

Zowel voor de wederuitvoer als voor de binnenslands geproduceerde uitvoer is Europa verreweg het belangrijkste afzetgebied. De afzetgebieden van de wederuitvoer en de binnenslands geproduceerde komen grotendeels overeen. Het maakt enigszins uit of hierbij naar de uitvoer van fabrikaten wordt gekeken, zoals in tabel 2.2, of naar de uitvoer van goederen (inclusief aardgas en aardolieproducten). Met name het belang van België en Duitsland als afzetgebied van binnenslands geproduceerde uitvoer wordt in het laatste geval wat groter, omdat naar die landen veel aardgas wordt geëxporteerd.⁷

Tabel 2.2 Structuur uitvoer van fabrikaten naar bestemmingsregio, 2002-2005

	Binnenslands geproduceerde uitvoer	Wederuitvoer	Totale uitvoer
	gemiddeld waardetaandeel in %		
België	11,5	9,6	10,7
Duitsland	22,9	21,6	22,4
Frankrijk	9,8	9,7	9,8
Italië	6,1	6,1	6,1
Spanje	3,9	4,3	4,1
Verenigd Koninkrijk	10,1	11,3	10,6
Rest West Europa	13,3	14,5	13,8
Oost Europa	5,4	6,5	5,9
Totaal Europa	83,2	83,7	83,4
Verenigde Staten	4,8	4,9	4,8
Rest Amerika	2,0	1,6	1,8
Azië	7,4	7,6	7,5
Rest van de wereld	4,7	3,8	4,3
Totaal	100	100	100

Bron: Eigen berekening op basis van de Statistiek van de Internationale Handel van het CBS.

⁷ Het is mogelijk dat aardgas via die landen wordt geëxporteerd naar andere landen. Dit zal mede afhangen van de vraag en het aanbod van aardgas. Het is echter niet waarschijnlijk dat dit een groot deel van de uitvoer van aardgas betreft.

Enigszins verrassend zijn de grote aandelen in de wederuitvoer van de Verenigde Staten en Azië. In het verleden ging nauwelijks wederuitvoer ‘de andere kant op’, dat wil zeggen naar Azië toe. Het kan zijn dat de toenemende globalisering een rol speelt en dat Azië ook steeds meer afzetgebied wordt van producten die in Europa worden gemaakt. Fusies tussen Amerikaanse en Europese bedrijven zouden een oorzaak kunnen zijn van het grotere aandeel van de Verenigde Staten. Het is op zich niet onlogisch dat door deze fusies intermediaire stromen van Europa naar de Verenigde Staten toenemen en dus het aandeel van de Verenigde Staten in de wederuitvoer stijgt. Verder is het meten van de aandelen altijd een momentopname. In het midden van de jaren negentig, waarop de eerste CPB-analyse van de wederuitvoer betrekking had (zie CPB (2001)), werden delen van Azië getroffen door een zware economische crisis, wat de uitvoer tijdelijk negatief kan hebben beïnvloed.⁸

Tabel 2.3 Herkomst van de Nederlandse invoer van fabrikaten, 2002-2005

	Invoer t.b.v. Nederlandse markt	Invoer t.b.v. wederuitvoer	Totale invoer
	gemiddeld waardetaandeel in %		
België	11,9	9,9	10,9
Duitsland	21,9	20,1	20,1
Frankrijk	6,1	5,4	5,8
Italië	3,2	2,9	3,1
Verenigd Koninkrijk	6,0	6,1	6,0
Rest West-Europa	13,5	12,2	12,9
Oost-Europa	3,6	3,5	3,6
Totaal Europa	66,2	60,4	63,2
Verenigde Staten	8,4	9,8	9,1
Rest Amerika	4,4	3,3	3,9
Azië	18,7	25,1	22,0
w.v. China	5,7	7,7	6,8
Rest van de wereld	2,2	1,4	1,8
Totaal	100	100	100

Bron: Eigen berekeningen op basis van de Statistiek van de Internationale Handel van het CBS.

De wederuitvoer is dus voor het grootste deel bestemd voor Europa, maar waar komen deze goederen vandaan? Tabel 2.3 geeft de herkomst weer van de invoer van fabrikaten die bestemd is voor de wederuitvoer en de invoer die bestemd is voor de Nederlandse markt. Vooral Azië is een belangrijk herkomstgebied van wederuitvoerproducten. Dit is gezien de samenstelling van

⁸ De aandelen in tabel 2.2 zijn geen echte metingen. Uit de statistieken van het CBS kunnen deze aandelen echter indirect worden berekend. Een dergelijke benadering kan afwijken van de werkelijke cijfers. De validiteit van de berekening is gecontroleerd door de aandelen van de landen in de wederuitvoer te vergelijken met het aandeel van de landen in de uitvoer van computers (die bijna uitsluitend bestaat uit wederuitvoer). De verschillen waren niet al te groot, zodat de in tabel 2.2 weergegeven aandelen redelijk lijken.

het goederenpakket van de wederuitvoer weinig verrassend. Immers, de Aziatische landen zijn belangrijke producenten van computers, elektronica en transportmiddelen, die een belangrijk onderdeel vormen van de wederuitvoer. Voor Europa vinden we het omgekeerde scenario. Veel invoer vanuit Europa is bestemd voor de Nederlandse markt.

Al met al zijn de geografische verschillen tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer veel minder geprononceerd dan bij de pakketsamenstelling. Voor zowel de wederuitvoer als de binnenslands geproduceerde uitvoer is Europa verreweg het belangrijkste afzetgebied. Dit betekent dat het verschil in groeitempo tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer niet verklaard kan worden doordat de wederuitvoer vooral bestemd is voor sterk expanderende economieën.

3 Wederuitvoer in Nederland

De wederuitvoer in Nederland heeft zich de afgelopen twintig jaar spectaculair ontwikkeld. Werd er in 1985 voor circa 21 mld euro aan fabrikaten (goederen exclusief energie) wederuitgevoerd, vorig jaar was dat ruim 135 mld euro, een gemiddelde stijging van maar liefst 9,2% per jaar. Zetten we daar tegenover dat de binnenslands geproduceerde uitvoer van fabrikaten in die periode in waarde gemiddeld met 4,2% per jaar toenam, dan is duidelijk sprake van een aanzienlijk groeiverschil. In volumetermen is dit verschil in groeitempo nog substantieel groter, aangezien de prijzen van de in Nederland geproduceerde goederen in die periode gemiddeld licht zijn gestegen, terwijl die van de wederuitvoer juist zijn gedaald (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Ontwikkeling wederuitvoer en binnenslands geproduceerde uitvoer van fabrikaten, 1986-2006^a

	1970-1985	1986-2006	1986-1992	1993-2000	2001-2002	2003-2006
	mutaties per jaar in %					
Nominaal (in waarde)						
Wederuitvoer	10,9	9,2	5,0	15,5	- 0,9	9,7
Binnenslands geproduceerde uitvoer	10,6	4,2	3,6	5,8	1,1	3,7
Totaal fabrikaten	10,7	6,1	4,0	9,2	0,2	6,5
Reëel (in volume)						
Wederuitvoer	5,8	12,0	9,1	17,2	2,9	11,7
Binnenslands geproduceerde uitvoer	6,4	3,7	4,0	4,9	0,2	2,6
Totaal fabrikaten	6,2	6,7	5,4	9,3	1,4	6,8
Prijs						
Wederuitvoer	4,9	- 2,5	- 3,7	- 1,5	- 3,6	- 1,9
Binnenslands geproduceerde uitvoer	4,0	0,5	- 0,4	0,9	0,9	1,1
Totaal fabrikaten	4,2	- 0,6	- 1,4	0,0	- 1,2	- 0,3
	gemiddeld niveau					
Aandeel wederuitvoer (in waarde) ^b	26,8		27,7	37,1	44,9	47,4

^a Vanaf 1995 zijn de cijfers van het CBS ná revisie van de Nationale rekeningen gebruikt. Vóór 1995 zijn de reeksbreuken gecorrigeerd met vaste revisiequotes.

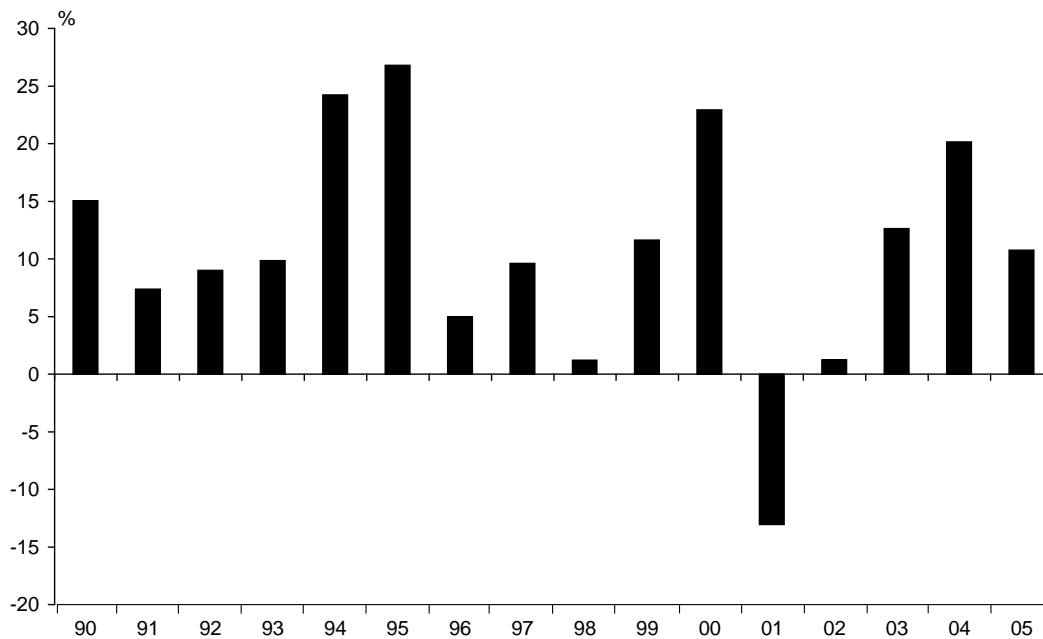
^b Aandeel van wederuitvoer in totale uitvoer van fabrikaten, in waardetermen.

Met name vanaf het eind van de jaren tachtig trad een versnelling van de wederuitvoergroei op. In 1988 heeft de Europese Commissie het Witboek 'Europa 1992' gepubliceerd. Dat heeft sindsdien geleid tot vestiging van veel buitenlandse distributiecentra in Nederland, met daaropvolgend een aantrekken van de wederuitvoer. Vanaf 1993 zijn de EU-binnengrenzen voor goederen daadwerkelijk weggevallen, hetgeen eveneens een belangrijke impuls is geweest voor de wederuitvoer.⁹

⁹ Zie Kusters, Ligthart en Verbruggen (2001).

Daarnaast valt op dat in de jaren 2001-2002 de wederuitvoer zich juist minder gunstig heeft ontwikkeld, zowel in historisch perspectief als vergeleken met de binnenslands geproduceerde uitvoer. De achtergrond hiervan is gelegen in de wereldwijd sterk verminderde afzetgroei van computers en consumentenelektronica in die jaren (zie figuur 3.1). Deze terugval was een reactie op de overinvesteringen in ICT-bedrijven en nieuwe software als gevolg van de hoge verwachtingen van internet en het millenniumprobleem. Omdat de wederuitvoer voor een substantieel deel uit dat type producten bestaat, ontwikkelde ook de wederuitvoer zich in die periode relatief ongunstig.

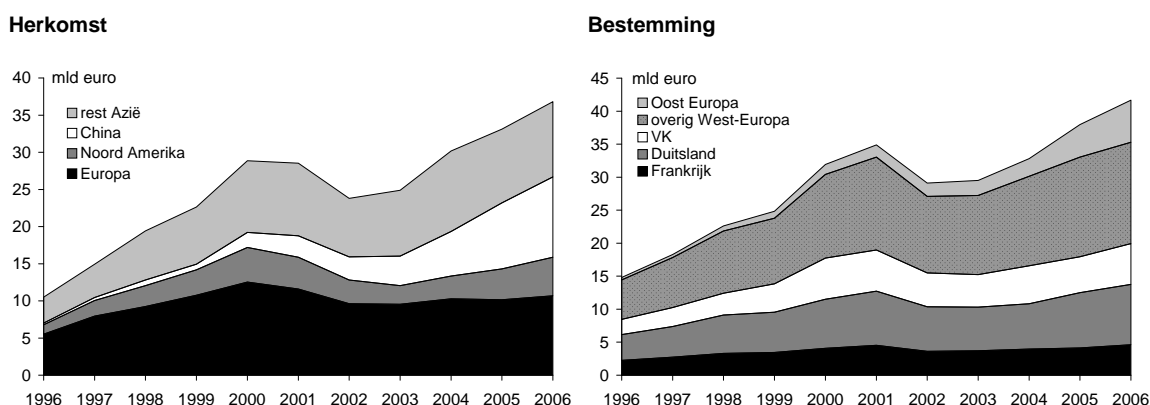
Figuur 3.1 Wereldwijde afzet van ICT-producten (waardemutatie), 1990-2005

Bron: WTO, International Trade Statistics 2005, www.wto.org.

Met een gemiddelde volumegroei van bijna 13% per jaar is in de afgelopen drie jaar de wederuitvoer weer hard gegroeid, wat onder meer samenhangt met de aanhoudende populariteit van ICT-producten, de toetreding van China tot de WTO en de uitbreiding van de Europese Unie met tien nieuwe lidstaten in 2004 (zie figuur 3.2).

Figuur 3.2 Wederuitvoer van computers en elektronica naar herkomst en bestemming, 1996-2006

Ook in 2007 en 2008 zal de wederuitvoer naar verwachting met dubbele cijfers groeien.¹⁰ De Europese consument zal meer besteden aan allerlei elektronica, het Europese bedrijfsleven zal meer investeren in computers en aanverwante apparatuur. Doordat de wederuitvoer waarschijnlijk stormachtig blijft groeien, zal de wederuitvoer van fabrikaten in 2007 voor het eerst in de geschiedenis de binnenslands geproduceerde uitvoer van fabrikaten in waarde overtreffen. In volume is, zoals gezegd, de inhaalslag nog indrukwekkender, doordat veel typische wederuitvoerproducten – zoals computers en elektronica – over de jaren sterk in prijs zijn gedaald.

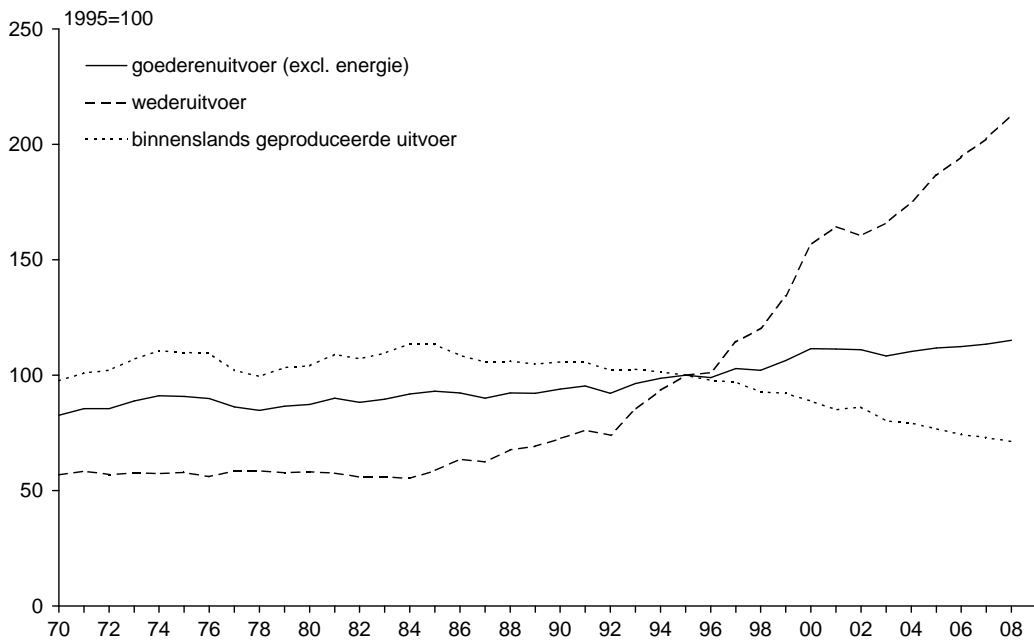
Het is van belang bij het analyseren van de relatieve prestaties en de concurrentiekracht van de Nederlandse economie op de wereldmarkt rekening te houden met het structurele groeiverschil tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer. Wordt de ontwikkeling van de totale uitvoer van fabrikaten afgezet tegen die van de voor ons land relevante wereldmarkt, oftewel de relevante wereldhandel, dan ontstaat een tamelijk geruststellend beeld. Sinds 1970 gaan beide grootheden ongeveer gelijk op, wat impliceert dat het aandeel van de Nederlandse afzet op de wereldmarkt redelijk constant is (zie figuur 3.3). Dit constante marktaandeel is evenwel het saldo van twee tegengestelde bewegingen; het marktaandeel van de binnenslands geproduceerde uitvoer neemt sinds 1985 structureel af, terwijl dat van de wederuitvoer structureel toeneemt. Er ontstaat dan ook een geheel ander beeld van de marktprestatie wanneer men kijkt naar de relatieve ontwikkeling van de binnenslands geproduceerde uitvoer dan wanneer men de wederuitvoer of de totale uitvoer beziet.¹¹

¹⁰ Zie CPB (2007), *Centraal Economisch Plan 2007*.

¹¹ In figuur 3.3 zijn de ontwikkelingen van zowel de binnenslands geproduceerde uitvoer, de wederuitvoer als de totale uitvoer (van fabrikaten) afgezet tegen die van de relevante wereldhandel. Bij het construeren van die relevante wereldhandel worden de invoerstromen van 34 landen en 8 goederengroepen herwogen, waarbij de gewichten bepaald zijn door de samenstelling van de totale uitvoer. Idealiter wordt bij bepaling van de relevante marktomvang voor de wederuitvoer met andere gewichten gewerkt dan bij die voor de binnenslands geproduceerde uitvoer. In hoofdstuk 5 wordt hier dieper op ingegaan.

Bij de economische analyse wordt een onderscheid gemaakt tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer. De reden hiervoor is niet zozeer dat de ontwikkeling van beide componenten uiteenloopt, maar dat de belangrijkste verklarende variabelen en de economische betekenis van beide componenten sterk verschillen. In navolging hiervan worden ook bij de grootschalige econometrische modellen van het Centraal Planbureau, zoals Athena en SAFFIER, deze twee componenten onderscheiden.¹²

Figuur 3.3 Volume binnenslands geproduceerde uitvoer, wederuitvoer en totale uitvoer van fabrikaten ten opzichte van relevante wereldhandel, 1970-2008

Bron: *Centraal Economisch Plan 2007*.

De ontwikkeling van de wederuitvoer hangt op korte termijn vooral samen met de vraag naar typische wederuitvoerproducten, zoals computers en consumentenelektronica. Door de omvang en kwaliteit van de Rotterdamse haven, Schiphol, de achterlandverbindingen en de sterk ontwikkelde en kwalitatief hoogstaande functie van Nederlandse bedrijven bij het distribueren van die producten binnen Europa, loopt veel van de Europese vraag naar die producten via Nederland. Om deze positie vast te houden zijn op langere termijn goede infrastructurele voorzieningen belangrijker dan bijvoorbeeld het loonkostenniveau in vergelijking met andere landen, omdat die kosten maar een heel klein deel uitmaken van de totale kosten. De prijs van wederuitvoerproducten bepaalt wel de aantrekkelijkheid van deze producten, maar omdat die prijs voor bijna 90% wordt bepaald door de invoerprijs, zegt de relatieve prijs niets over de relatieve concurrentiekracht van de Nederlandse 'wederuitvoersector'.¹³ Als bijvoorbeeld

¹² Zie CPB (2006b), blz. 30-32 en Kranendonk en Verbruggen (2006), blz. 32-36.

¹³ Zie CPB (2002), blz. 31.

computers of andere typische wederuitvoerproducten relatief goedkoop worden, zal de vraag naar die producten en daarmee de wederuitvoer toenemen, wat nauwelijks wordt beïnvloed door de arbeidskosten per eenheid product in de handel- en distributiesector. Bij de binnenslands geproduceerde uitvoer ligt dat geheel anders. De prijs van de binnenslands geproduceerde goederen wordt op korte termijn voor gemiddeld meer dan 60% bepaald door binnenlandse kostenfactoren.¹⁴ De prijsverhouding ten opzichte van buitenlandse concurrenten zegt in dat geval wel degelijk iets over de concurrentiekracht van de Nederlandse bedrijven. Het bovenstaande onderstreept dat bij wederuitvoer minder Nederlandse productiefactoren worden ingezet. In het algemeen wordt de prijs van deze producten niet bepaald door de Nederlandse distributeur, maar door de wereldhandelsprijs. Per euro wederuitvoer is de bruto toegevoegde waarde daarom minder dan per euro binnenslands geproduceerde uitvoer. Met behulp van input-outputanalyse kan worden berekend dat in 2004 per euro wederuitvoer gemiddeld ruim 9 eurocent bruto toegevoegde waarde werd gecreëerd, terwijl dit voor de binnenslands geproduceerde uitvoer met gemiddeld ruim 61 eurocent aanzienlijk hoger lag (zie tabel 3.2).¹⁵ Dit betekent dat een stijging van de wederuitvoer geheel andere gevolgen heeft voor bijvoorbeeld het BBP-volume en de werkgelegenheid dan eenzelfde stijging van de 'made in Holland'-uitvoer.¹⁶

Tabel 3.2 Gecumuleerde productiestruktuurmatrix voor de Nederlandse economie, in mld euro, 2004^a

	Binnenslands geproduceerde uitvoer van fabrikaten ^a	Wederuitvoer van fabrikaten	Uitvoer diensten	Uitvoer energie	Binnenlandse bestedingen	Totaal
Bruto toegevoegde waarde	76,8	10,3	54,9	8,8	337,8	488,6
Finale invoer		96,5			52,6	149,1
Intermediaire invoer	48,4	2,4	16,9	14,0	61,8	143,5
Totale afzet	125,2	109,2	71,8	22,8	452,3	781,3

^a Inclusief voorraadvorming.

¹⁴ Zie Kranendonk en Verbruggen (2006), blz. 96.

¹⁵ Zie Kranendonk en Verbruggen (2005). De vermelde bruto toegevoegde waarde per euro afzet zijn gemiddelden. Voor specifieke goederen kunnen de aandelen substantieel hoger of lager liggen. Om technische redenen wordt de voorraadvorming, die zowel positief als negatief kan zijn, bij de input-outputanalyse gesaldeerd met de grootste bestedingscategorie, te weten de binnenslands geproduceerde uitvoer. Op de uitkomst van de 61 eurocent bruto toegevoegde waarde per euro binnenslands geproduceerde uitvoer heeft dit geen noemenswaardige invloed.

¹⁶ Bij het maken van korte-termijnramingen voor de Nederlandse economie houdt het CPB hiermee expliciet rekening. Dat dit door andere instellingen (OESO en EC) en ramingsinstituten (nog) niet wordt gedaan, vormt vaak een van de belangrijkste oorzaken van de ramingsverschillen tussen het CPB en deze instellingen.

De relatief lage toegevoegde waarde per euro betekent niet dat de wederuitvoer economisch gezien onbelangrijk is. In tegendeel, in 2004 werd met wederuitvoer 10,3 mld euro toegevoegde waarde gecreëerd, ongeveer net zoveel als in de chemische industrie en aanzienlijk meer dan in bijvoorbeeld de elektrotechnische industrie of de horeca. Bovendien droeg de ontwikkeling van de wederuitvoer in de afgelopen tien jaar gemiddeld bijna 0,3%-punt per jaar bij aan de economische groei. Dat is niet alleen substantieel meer dan de gemiddelde BBP-bijdrage van bijvoorbeeld de investeringen in die jaren, maar ook meer dan 10% van de totale BBP-groei van gemiddeld 2,6% in die periode.

De bijdrage aan de BBP-groei van de binnenslands geproduceerde uitvoer bedroeg de afgelopen tien jaar gemiddeld krap 0,5%-punt per jaar, minder dan het dubbele van de overeenkomstige BBP-bijdrage van de wederuitvoer. Per euro is het BBP-aandeel van de binnenslands geproduceerde uitvoer bijna zeven keer zo groot als dat van de wederuitvoer. Naar verhouding is de bijdrage van de wederuitvoer aan de BBP-groei in de beschouwde periode dan ook groot, wat veroorzaakt wordt door de relatief forse volumegroei van deze uitvoercategorie.

4 Wederuitvoer in andere landen

Uit het voorgaande blijkt dat de Nederlandse wederuitvoer zich in de afgelopen decennia relatief sterk heeft ontwikkeld, in euro's gemeten vrijwel dezelfde omvang heeft als de binnenslands geproduceerde uitvoer en een afwijkende productsamenstelling heeft. In dit hoofdstuk wordt bezien of de wederuitvoer in andere landen zich op een soortgelijke wijze heeft ontwikkeld. Een lastig aspect hierbij is dat slechts enkele landen systematisch en jaarlijks gegevens verzamelen over de wederuitvoer. Voor een deel zijn we daarom aangewezen op berekeningen uit studies die op incidentele basis zijn gemaakt. Daarnaast is er geen internationale overeenstemming in de definitie van wederuitvoer. Zelfs als er cijfers zijn over de wederuitvoer, is het vanwege definitieverschillen en afwijkende statistische methodes maar helemaal de vraag of deze cijfers goed vergelijkbaar zijn met het Nederlandse begrip wederuitvoer. De resultaten zullen dus met grote voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

Allereerst worden een aantal specifieke landen onder de loep genomen, te weten Duitsland, Hong Kong en Singapore. Daarna wordt de wederuitvoer in een globaler Europees perspectief geplaatst. Dit gebeurt door een analyse van de input-outputtabellen in een aantal steekjaren.

4.1 Duitsland

Uit hoofdstuk 2 is gebleken dat voor de Nederlandse wederuitvoer Duitsland de grootste afzetmarkt is. Maar doen onze oosterburen zelf ook aan wederuitvoer? Hoewel het beschikbare datamateriaal minder gedetailleerd is dan voor Nederland, kan deze vraag volmondig met 'ja' worden beantwoord. In 2002 bedroeg de 'Exporte von Importierten Gütern', oftewel de wederuitvoer, in waarde ruim 111 mld euro, meer dan 15% van de totale goederenuitvoer.¹⁷ Het aandeel van de wederuitvoer in de totale uitvoer ligt daarmee een stuk lager dan in Nederland, maar er is wel sprake van een stijgende trend, aangezien in 1991 het waarde-aandeel van de wederuitvoer nog slechts 7% bedroeg. In de periode 1992-2002 nam de nominale wederuitvoer gemiddeld met 13,9% per jaar toe, terwijl de 'Exporte aus inländischer Produktion', oftewel de binnenslands geproduceerde uitvoer, in die periode met gemiddeld 5,4% per jaar toenam. Indien wordt aangenomen dat ook in Duitsland in die periode de prijzen van de wederuitvoer minder hard gestegen zijn dan die van de binnenslands geproduceerde, zal het groeiverschil in volumetermen nog groter zijn. Cijfers hieromtrent zijn echter niet beschikbaar.

¹⁷ Bron: Destatis (2004).

Tabel 4.1 Samenstelling en invoerintensiteit van de uitvoer in Duitsland, lopende prijzen, 1991-2002

	1991	1995	2000	2002	1992-2002
	mld euro				mutaties per jaar in %
Wederuitvoer (1)	26,6	42,6	91,7	111,4	13,9
Binnenslands geproduceerde uitvoer	347,5	379,3	570,4	621,1	5,4
Totale uitvoer (2)	374,1	421,9	662,2	732,5	6,3
Invoer (finaal en intermediair) ten behoeve van uitvoer (3)	99,8	125,2	252,3	283,9	10,0
	in procenten				
Aandeel wederuitvoer; (1) : (2)	7,1	9,9	13,8	15,2	
Invoerintensiteit van de uitvoer; (3) : (2)	26,7	29,7	38,1	38,8	

Bron: Destatis (2004).

De toegenomen wederuitvoer en importpenetratie zijn ook in Duitsland niet onopgemerkt gebleven. Naar aanleiding van uitspraken en publicaties van Hans-Werner Sinn, president van het gerenommeerde Ifo instituut, is in Duitsland een levendige discussie ontstaan rond het thema ‘Basar-Ökonomie Deutschland’.¹⁸ Hoewel er in Duitsland geen consensus is over de vraag of de bezorgdheid omtrent het fenomeen *Basar-Ökonomie* terecht is, is vriend en vijand het er wel over eens wat de achtergronden van het verschijnsel zijn: “The growing bazaar activity and the processes on which it is based (outsourcing, offshoring, import of intermediate inputs) are the result of the intensification of the international division of labour and the specialisation and cooperation of companies under the conditions of open markets, free choices of location and competition.”¹⁹ Deze achtergronden zijn deels dezelfde als die van de structurele stijging van de wederuitvoer in Nederland. Daarnaast kan het zijn dat de Duitse wederuitvoer heeft geprofiteerd van politieke factoren zoals de toetreding van Oost-Europese landen tot de Europese Unie, waardoor Duitsland nog meer dan voorheen in het centrum van de Europese markt is komen te liggen.

4.2 Hong Kong

Vanwege zijn speciale ligging ten opzichte van China neemt Hong Kong op het gebied van wederuitvoer een bijzondere plaats in. Vorig jaar bestond maar liefst 94% van de totale nominale goederenuitvoer van Hong Kong uit wederuitvoer. 62% van deze wederuitvoer was ‘Made in China’. Maar liefst 22% van alle handelsstromen (exclusief doorvoer) van en naar China verliep in 2005 via Hong Kong. Inclusief doorvoer lag dit percentage nog aanzienlijk

¹⁸ Zie onder meer Sinn (2003, 2005), KfW (2004) en Diekmann, Meurers en Felgentreu (2004). Voor een overzicht van de vele publicaties en interviews over dit onderwerp, zie <http://www.cesifo-group.de>. Zie ook het kader over dit onderwerp in de *Macro Economische Verkenning 2007*, blz. 42.

¹⁹ Zie KfW (2004), blz. 7.

hoger. Vanaf midden jaren negentig is de waarde van de binnenslands geproduceerde uitvoer structureel gedaald en is Hong Kong zich steeds meer gaan toeleggen op de wederuitvoer van en naar China in plaats van het zelf produceren van goederen; ‘made in Hong Kong’ is vervangen door ‘shipped in Hong Kong’.

Tabel 4.2 **Wederuitvoer en binnenslands geproduceerde uitvoer in Hong Kong, lopende prijzen, 1982-2005**

	1982	1990	2000	2005	1983-2005
	mld Hong Kong dollars				mutaties per jaar in %
Wederuitvoer (1)	44,4	414,0	1 391,7	2 114,1	18,3
Binnenslands geproduceerde uitvoer	83,0	225,9	181,0	136,0	2,2
Totale uitvoer goederen (2)	127,4	639,9	1 572,7	2 250,2	13,3
	in procenten				
Aandeel wederuitvoer; (1) : (2)	34,9	64,7	88,5	94,0	

Bron: Business-Stat Online (BSO), <http://stat.tdctrade.com>.

4.3 Singapore

Een ander land in Azië waar wederuitvoer een belangrijke rol speelt is Singapore. De belangrijkste bestemming van de wederuitvoer van Singapore is Maleisië, op enige afstand gevolgd China en Hong Kong. Minder dan 10% van de wederuitvoer (in 2005) gaat naar Europa, waar het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Nederland de voornaamste bestemmingen zijn. Net als in Nederland schommelt het aandeel van de wederuitvoer in de totale uitvoer rond de 50%. In de afgelopen tien jaar is de wederuitvoer van Singapore zowel in waarde als volume harder gegroeid dan de binnenslands geproduceerde uitvoer, maar de verschillen in groeitempo zijn geringer dan in ons land. De reden hiervoor is dat de goederensamenstelling van beide uitvoercomponenten in Singapore meer op elkaar lijken dan in Nederland. Zo vormen in Singapore ICT-gerelateerde producten niet alleen in de wederuitvoer maar ook in de binnenslands geproduceerde uitvoer de belangrijkste goederencategorie.

Tabel 4.3 Wederuitvoer en binnenslands geproduceerde uitvoer in Singapore, 1995-2005^a

Totaal goederen	1995	2000	2005	1996-2005	
				in waarde	in volume
	mld dollars (lopende prijzen)			mutaties per jaar in %	
Wederuitvoer (1)	69,0	101,9	175,1	9,8	11,1
Binnenslands geproduceerde uitvoer	98,5	135,9	207,4	7,7	8,9
Totale uitvoer (2)	167,5	237,8	382,5	8,6	9,9
	in procenten				
Aandeel wederuitvoer in totale uitvoer goederen; (1) : (2)	41,2	42,8	45,8		
Aandeel wederuitvoer in uitvoer fabrikaten (totaal excl. olie)	44,8	47,4	52,4		

^a Cijfers vóór 2003 zijn exclusief de handel met Indonesië.

Bron: Yearbook of Statistics Singapore, hoofdstuk External Trade, Europa.

4.4 Europa

Om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de wederuitvoer in een aantal andere Europese landen zijn de input-outputtabellen van die landen bestudeerd. Hieruit kan worden afgeleid welk gedeelte van de uitvoer uit finale invoer afkomstig is.²⁰ Helaas zijn vergelijkbare input-outputtabellen niet voor alle landen beschikbaar en zijn de cijfers niet erg recent.²¹ Toch geven deze cijfers wel een indruk van het belang van de wederuitvoer. Tabel 4.4 geeft de uit de input-outputtabellen afgeleide waarde van de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer van fabrikaten in 1995 en 2000. De waarde van de wederuitvoer is rechtstreeks terug te vinden in die tabellen als invoer ten behoeve van de uitvoer. Achtereenvolgens wordt eerst gekeken naar het belang van de wederuitvoer, waarna de pakketsamenstelling voor de verschillende landen wordt onderzocht.

Naast een verschillend pakketeffect zou natuurlijk ook de geografische samenstelling van de wederuitvoer en de binnenslands geproduceerde uitvoer kunnen verschillen. In hoofdstuk 2 bleek dat deze verschillen voor Nederland niet groot waren. Voor andere landen is dit niet onderzocht. Vermoedelijk zijn de verschillen voor andere Europese landen eveneens beperkt, omdat Europese landen toch vooral met elkaar handel drijven.

²⁰ Net als in tabel 3.2 kan voor deze landen een onderscheid gemaakt worden tussen de intermediaire en finale invoer ten behoeve van de uitvoer. Alleen de finale invoer ten behoeve van de wederuitvoer wordt tot de wederuitvoer gerekend.

²¹ In de meeste Europese landen wordt slechts één keer in de vijf jaar een input-outputtabel (in lopende prijzen) gemaakt. Volgens de Eurostat-verplichtingen dienen deze tabellen drie jaar afloop van het verslagjaar beschikbaar te zijn. De tabellen voor 2005 laten dus nog enige tijd op zich wachten.

Tabel 4.4 Uitvoer fabrikaten in een aantal Europese landen, 1995-2000

	1995			2000			Waardemutatie		
	Uitvoer	Binnens-lands ge-produceerd	Weder-uitvoer	Uitvoer	Binnens-lands ge-produceerd	Weder-uitvoer	Uitvoer	Binnens-lands ge-produceerd	Weder-uitvoer
	mld euro						procentuele mutatie, gemiddeld per jaar		
België	106	76	30	153	103	50	8	6	11
Denemarken	34	29	5	45	36	9	6	5	12
Duitsland	357	315	42	558	467	91	9	8	17
Finland	29	29	0	49	47	2	11	10	39
Frankrijk				297	206	91			
Nederland ^a	124	83	41	196	112	84	10	6	15
Verenigd Koninkrijk	154	146	8						
Zweden	57	56	1	87	85	2	9	9	9

^a De Nederlandse cijfers zijn van na de revisie Nationale Rekeningen.

Bron: Eurostat.

Belang wederuitvoer

Het belang van wederuitvoer is voor de Europese landen heel verschillend. Bij Zweden, Finland, Denemarken, Italië en vermoedelijk ook het Verenigd Koninkrijk is de omvang van de wederuitvoer zowel absoluut als relatief gering. Niet toevallig zijn dit landen die transporttechnisch gezien een ongunstige geografische ligging kennen. In Duitsland²² en vooral in Frankrijk is het aandeel van de wederuitvoer substantiëler. Omdat de economieën van die landen groot zijn, is de export relatief minder belangrijk. De sterke groei van de wederuitvoer heeft daarom minder invloed op de economische groei in die landen. In België en Nederland is de relatieve omvang van de wederuitvoer het grootst. De geografische ligging en de aanwezigheid van grote zeehavens speelt hierbij ongetwijfeld een belangrijke rol.

In België, Nederland, Duitsland en vermoedelijk ook Frankrijk is de wederuitvoer tussen 1995 en 2000 in waarde sterk toegenomen. Voor Frankrijk is dit helaas niet met zekerheid vast te stellen, omdat gegevens voor het jaar 1995 ontbreken. De groei is in die landen groter dan die van de totale uitvoer en het bruto binnenlands product. Naar alle waarschijnlijkheid is het verschil nog groter als naar de volumegroei zou worden gekeken. In Nederland bestaat de wederuitvoer voor een belangrijk deel uit ICT-producten, die de afgelopen jaren fors in prijs zijn gedaald. Aangezien de prijs van wederuitvoerproducten op de wereldmarkt wordt bepaald, is het waarschijnlijk dat ook in andere landen de prijs van wederuitvoer producten is gedaald.

²² De in tabel 4.4 vermelde cijfers voor Duitsland wijken af van die in tabel 4.1. In tabel 4.4 betreft het de uitvoer van fabrikaten, oftewel goederen exclusief energieproducten, terwijl het in tabel 4.1 gaat om de totale uitvoer van goederen en diensten.

Eén en ander hangt wel af van de pakketsamenstelling van de wederuitvoer. In de volgende paragraaf zal hier dieper op worden ingegaan.

Pakketsamenstelling in Europa

Bij het onderzoek naar de structuur van de Nederlandse uitvoer bleek dat er verschillen waren in de pakketsamenstelling van de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer. Deze paragraaf analyseert of dit voor andere Europese landen eveneens het geval is. De tabellen 4.5 en 4.6 geven het aandeel van de verschillende goederengroepen in de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer van fabrikaten (goederen exclusief energie) in acht Europese landen.²³

Uit tabel 4.5 volgt dat landbouwproducten en voedingsmiddelen een groot aandeel hebben in de binnenslands geproduceerde uitvoer van Nederland, Denemarken en in mindere mate Frankrijk en België. Chemische producten zijn eigenlijk belangrijk voor de binnenslands geproduceerde uitvoer van alle onderscheiden Europese landen. Het meest geldt dit voor Nederland, het minst voor Finland. Voor de Finse en Zweedse export is de uitvoer van pulp en papier relatief belangrijk, terwijl de Duitse economie een groot aandeel kent van vervoermiddelen. Dit is niet verrassend gezien de prominente plaats van de Duitse automobieliindustrie.

Tabel 4.5 Structuur van de binnenslands geproduceerde uitvoer van fabrikaten, 1995-2000

	België	Denemarken	Duitsland	Finland	Frankrijk	Nederland	Verenigd Koninkrijk	Zweden
	gemiddeld waardeandaal in %							
Landbouwproducten en voedingsmiddelen	12,7	31,7	5,5	3,6	13,9	31,5	8,7	3,0
Delfstoffen	0,6	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	1,4	0,9
Textiel en schoeisel	6,6	4,0	2,8	1,8	4,5	2,2	4,9	1,4
Pulp, papier en papierproducten	3,3	2,6	4,1	23,5	2,9	4,3	3,4	11,9
Chemische producten	21,3	12,6	14,5	6,0	15,7	21,9	16,2	9,0
Basismetaal	11,6	2,4	6,5	6,6	4,9	3,4	4,9	7,5
Machines	6,4	14,5	16,9	12,6	8,0	6,0	12,5	13,6
Computers	0,6	0,3	1,2	0,4	1,6	1,2	7,2	0,6
Radio-,TV- en telecomapparaten	3,3	3,3	3,9	19,9	6,8	6,4	7,6	14,7
Vervoermiddelen	16,8	3,3	24,0	4,4	24,9	7,7	15,7	17,1
Overige goederen	16,9	25,1	20,3	20,9	16,7	15,2	17,5	20,4
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Eigen berekening op basis van Eurostat data.

²³ Hierbij moet wel worden opgemerkt dat een aantal landen alleen bedrijfstakken onderscheiden in de Input-output tabellen. Strikt genomen betreft het de (weder)uitvoer van een bepaalde bedrijfstak, die als benadering wordt genomen voor de (weder)uitvoer van de bijbehorende goederengroep.

De exporteurs van de acht onderzochte Europese landen voeren in het algemeen weinig computers, radio-, TV- en telecomapparaten uit. Finland en in mindere mate het Verenigd Koninkrijk zijn uitzonderingen hierop. De uitvoer van Finland wordt sterk beïnvloed door de aanwezigheid van een belangrijke speler op de markt voor mobiele telecommunicatie in dat land. Bij het Verenigd Koninkrijk zouden handelsrelaties met Ierland een rol kunnen spelen. Een aantal ICT-multinationals hebben dochterbedrijven in Ierland opgezet. Het zou kunnen dat een deel van deze handelsstromen administratief via het Verenigd Koninkrijk loopt.

Bij de wederuitvoer is voor de meeste landen het aandeel van de chemische producten relatief groot. Enige uitzonderingen zijn Finland en het Verenigd Koninkrijk. Het aandeel van textiel en schoeisel is groot in de wederuitvoer van Denemarken, Duitsland en Zweden. Opvallend is dat de computers alleen in Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden een groot deel van de wederuitvoer vormen.

Tabel 4.6 Structuur van de wederuitvoer van fabrikaten, 1995-2000

	België	Denemarken	Duitsland	Finland	Frankrijk	Nederland	Verenigd Koninkrijk	Zweden
	gemiddeld waardeandaal in %							
Landbouwproducten en voedingsmiddelen	8,0	13,5	4,2	10,6	4,8	8,1	0,0	10,6
Delfstoffen	13,0	0,1	0,2	0,1	0,2	0,6	18,2	0,0
Textiel en schoeisel	4,4	15,3	10,9	0,8	6,6	7,0	0,0	17,7
Chemische producten	17,6	8,8	8,2	0,4	16,5	13,5	0,0	19,1
Basismetaal	3,1	3,3	3,2	1,4	6,2	4,3	14,2	3,6
Machines	8,3	10,0	9,3	5,5	10,9	7,2	0,0	7,4
Computers	4,7	8,8	10,9	8,0	7,1	24,0	29,7	19,3
Radio-,TV- en telecomapparaten	4,6	9,9	12,7	3,4	9,8	13,6	21,9	3,7
Vervoermiddelen	13,7	11,6	18,3	65,5	19,5	4,7	12,7	10,7
Overige goederen	22,5	18,6	22,2	4,3	18,6	16,9	3,3	7,8
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Eigen berekening op basis van Eurostat data.

In Frankrijk en Duitsland zijn het vooral vervoermiddelen die verder worden uitgevoerd na eerder te zijn ingevoerd. Bij Finland maken vervoermiddelen zelfs meer dan de helft van de wederuitvoer uit. Vermoedelijk gaat het hier om Russische auto's die via Finland de Europese markt bereiken of omgekeerd. Hierbij dient wel bedacht te worden dat de totale wederuitvoer in Finland verwaarloosbaar klein is, wat de analyse vatbaarder maakt voor uitzonderingen en incidenten. Ieder land heeft kennelijk zijn eigen niche als het gaat om wederuitvoerproducten. Dit kan te maken hebben met de aanwezigheid van specifieke bedrijven of kennis in een land of logistieke aspecten. Zo is bijvoorbeeld het aandeel van delfstoffen in de wederuitvoer van België relatief groot.²⁴ Meer dan waarschijnlijk gaat het hier om diamanten. Antwerpen is een belangrijk centrum van de internationale diamanthandel. Diamanten worden in statistieken gewoonlijk tot de delfstoffen gerekend. Naast de invloed van economische specialisatie is ook niet uit te sluiten dat statistische aspecten een rol spelen. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan verschillen in de afbakening van de verschillende uitvoerstromen, zoals die in het kader van hoofdstuk 2 werden vermeld.

In Nederland verschilt de pakketsamenstelling van de wederuitvoer van die van de binnenslands geproduceerde uitvoer. Ook in de andere Europese landen waar de wederuitvoer relatief belangrijk is – te weten België, Duitsland en Frankrijk – is dit het geval. Niet in al deze landen spelen computers zo'n belangrijke rol in de wederuitvoer als in Nederland. In Frankrijk zijn bijvoorbeeld transportmiddelen belangrijk. Bij de berekening van de relevante wereldhandel voor die landen zou in theorie hiermee rekening moeten worden gehouden. In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op deze problematiek.

²⁴ Het aandeel van Delfstoffen is ook groot in de wederuitvoer van het Verenigd Koninkrijk. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de aanwezigheid van de London Metal Exchange in Londen, de internationale beurs voor delfstoffen.

5 Gevolgen voor prestatie-indicatoren: enkele tentatieve berekeningen

De internationale wederuitvoertrend noopt tot een herbezinning van de prestatie-indicatoren van een land. In paragraaf 5.1 wordt ingegaan op de gevolgen voor de begrippen uitvoerprestatie en marktprestatie. Voor een juist beeld van de marktprestatie die aangeeft hoe de export van binnenslands geproduceerde fabrikaten zich ontwikkelt vergeleken met de export van buitenlandse concurrenten, dient de relevante wereldhandel te worden gecorrigeerd voor de gevolgen van de spectaculaire groei van de wederuitvoer in binnen- en buitenland. Het gaat daarbij om twee correcties, die in paragraaf 5.2 aan bod komen. Ten slotte worden de gevolgen van de internationale wederuitvoertrend voor de berekening en de interpretatie van de prestatie-indicatoren voor de Nederlandse economie in paragraaf 5.3 besproken.

5.1 Uitvoerprestatie en marktprestatie divergeren

Een gebruikelijke methode om de ontwikkeling van de uitvoer- en marktprestatie van een land te analyseren is door de volumegroei van de totale uitvoer te relateren aan die van de relevante wereldhandel.²⁵ Daarbij wordt de groei van de relevante wereldhandel opgevat als een benadering van de groei van de mondiale afzetmarkt voor de exportproducten van het betreffende land. De spectaculaire groei van de wederuitvoer in diverse landen (zie hoofdstuk 4) noopt echter tot een aanpassing van bovengenoemde methode. Door de internationale wederuitvoertrend komen de begrippen uitvoerprestatie en marktprestatie niet langer overeen en dienen deze begrippen te worden onderscheiden.

De uitvoerprestatie van een land zegt iets over de volumeontwikkeling van de uitvoer vergeleken met de volumeontwikkeling van de voor dat land relevante wereldhandel. Bij de marktprestatie van een land gaat het erom hoe de binnenslands geproduceerde uitvoer zich ontwikkelt vergeleken met de binnenslands geproduceerde uitvoer in andere landen oftewel met de export van buitenlandse concurrenten. Zijn binnenlandse producenten van exportproducten in staat hun aandeel op de wereldmarkt te behouden of niet? Dat type vragen kan aan de hand van de ontwikkeling van de marktprestatie worden beantwoord.

Door de internationale wederuitvoertrend lopen de ontwikkelingen van de relevante wereldhandel en de wereldproductie van exportproducten in toenemende mate uiteen. Een concreet voorbeeld kan dit verduidelijken. Wanneer vroeger Chinese kleding vanuit de Chinese havenstad Shanghai werd verscheept naar Hamburg en in Duitsland zijn eindbestemming vond, telde deze kleding één keer mee in de wereldhandel. Wanneer dezelfde kleding nu eerst wordt uitgevoerd naar Hong Kong, waar er Engelstalige labels in worden verwerkt, waarna de kleding wordt verscheept naar Rotterdam, waar het met gebruiksvorschriften wordt verpakt voor de

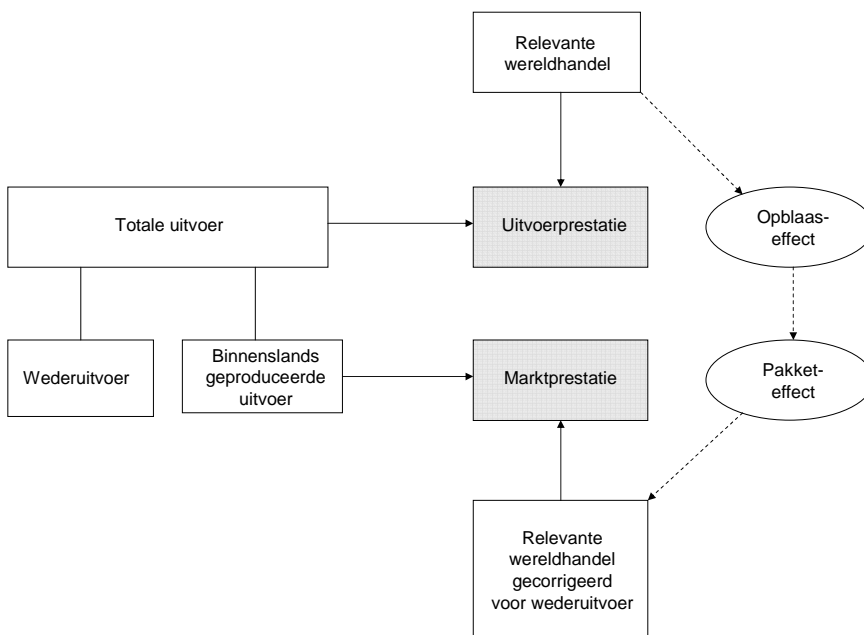
²⁵ Zie bijvoorbeeld OESO (2006), Statistical Annex Tables, Table 44.

Duitse markt, om daarna per vrachtwagen naar Duitsland te worden vervoerd, komt dezelfde kleding drie keer in de wereldhandel terecht. Dit is een van de redenen dat de wereldhandel harder groeit dan de wereldproductie van exportgoederen. Dit wordt het ‘opblaaseffect’ van de internationale wederuitvoertrend genoemd.

Ter illustratie wordt in bijlage A uitgewerkt wat de gevolgen voor de relevante wereldhandel zijn wanneer een land besluit voortaan goederen uit te voeren via en ander land, waar nog wat kleine (niet-industriële) bewerkingen worden verricht. Hieruit blijkt dat de relevante wereldhandel van alle landen hierdoor verandert, zelfs van die landen die helemaal niet bij wederuitvoer zijn betrokken, terwijl de wereldproductie van exportgoederen niet wijzigt.

Figuur 5.1 laat zien hoe de uitvoerprestatie en de marktprestatie van een land zich tot elkaar verhouden. Zowel het uitvoerbegrip van het land in kwestie (‘de teller’) als de grootte waaraan deze uitvoer wordt gerelateerd (‘de noemer’) is bij beide begrippen verschillend. Bij de uitvoerprestatie gaat het om de totale uitvoer ten opzichte van de relevante wereldhandel, terwijl het bij de marktprestatie gaat om de binnenslands geproduceerde uitvoer ten opzichte van de voor wederuitvoer gecorrigeerde relevante wereldhandel.

Figuur 5.1 Relaties tussen twee prestatie-indicatoren van de uitvoer

Beide begrippen hebben hun voor- en nadelen. De uitvoerprestatie van een land is in feite het (gewogen) gemiddelde van de marktprestatie van de exportproducenten van het betreffende land en het succes van het land als handels- en distributiecentrum. Het voordeel van deze maatstaf is dat deze relatief eenvoudig is te berekenen. Nadeel is echter dat de ontwikkeling van de uitvoerprestatie niets zegt over de prestatie van binnenlandse exportproducenten. De marktprestatie zegt daar wel iets over, maar heeft als groot nadeel dat er vooralsnog geen

betrouwbare gegevens beschikbaar zijn van de voor wederuitvoer gecorrigeerde relevante wereldhandel.²⁶

In Nederland komt het verschil in ontwikkeling van beide begrippen sterk tot uiting. Doordat de wederuitvoer de afgelopen decennia hier substantieel harder is gegroeid dan de binnenslands geproduceerde uitvoer (zie figuur 3.3), geeft de uitvoerprestatie een veel te rooskleurig beeld van de relatieve prestatie van de binnenlandse exportproducenten. Om die reden is het CPB er in 2001 toe overgegaan om niet alleen de volumeontwikkeling van de totale uitvoer maar ook de binnensland geproduceerde uitvoer te relateren aan die van de relevante wereldhandel. Dit wordt in het Centraal Economisch Plan en de Macro Economische Verkenning sindsdien beschouwd als een benadering van de ontwikkeling van het marktaandeel ofwel de marktprestatie. Door de Nederlandse uitvoer wel te corrigeren voor de wederuitvoer maar de relevante wereldhandel niet, ontstaat echter een te somber beeld van de ontwikkeling van de marktprestatie. Door de relevante wereldhandel niet te corrigeren voor de wederuitvoer wordt de groei van de mondiale afzetmarkt voor ‘made in Holland’-producten, en daarmee het verlies aan marktaandeel van Nederlandse producenten, overschat.

5.2 Voor wederuitvoer gecorrigeerde relevante wereldhandel

Voor de constructie van een betere indicator van de marktprestatie is het noodzakelijk dat de uitvoercomponent met de juiste relevante wereldhandel wordt vergeleken. De ontwikkeling van de relevante wereldhandel wordt berekend door de groei van de invoervolumes (van de bestemmingslanden van Nederlandse uitvoer) te wegen met de export aandelen van landen én goederengroepen.²⁷ De zo bepaalde relevante wereldhandel wordt daarom ook wel de ‘dubbel herwogen’ wereldhandel genoemd. Bij het bepalen van de aandelen van landen en goederengroepen in de export wordt gekeken naar de totale uitvoer.

Om de *marktprestatie* te berekenen wordt de volumegroei van de binnenslands geproduceerde uitvoer vergeleken met die van de voor wederuitvoer gecorrigeerde relevante wereldhandel. Om de groei van de voor wederuitvoer gecorrigeerde wereldhandel te berekenen moeten twee correcties worden uitgevoerd op de wereldhandelscijfers. Allereerst moet van de invoervolumes het gedeelte dat bestemd is voor de wederuitvoer worden afgetrokken, het zogenoemde opblaaseffect. Op die manier wordt gecorrigeerd voor de wederuitvoerontwikkeling in het buitenland. Vervolgens moeten deze invoervolumes worden herwogen naar het exportaandeel van landen én goederengroepen. Daarbij moet worden uitgegaan van de gewichten in de binnenslands geproduceerde uitvoer van Nederland, die

²⁶ Een ander nadeel is dat alleen met andere exportlanden wordt vergeleken. Daarmee blijft de handelspartner zelf via binnenlandse voorziening (binnenlandse afzet) buiten beschouwing. Concurrentie van bijvoorbeeld Nederlandse bierbrouwers met Duitse bierbrouwers op de Duitse markt komt zodoende niet in deze indicator tot uiting.

²⁷ Voor een uitgebreide toelichting op de totstandkoming van de wereldhandelscijfers van het CPB en een vergelijking met die van de OESO, het IMF en de WTO, zie Van Welzenis en Suyker (2005).

afwijken van de gewichten in de totale uitvoer. Dit is het zogenoemde pakketeffect. Zo bezien kan de voor wederuitvoer gecorrigeerde relevante wereldhandel worden beschouwd als de 'driedubbel herwogen' wereldhandel.

Correctie voor internationale wederuitvoertrend

Omdat voor vele landen gegevens over de wederuitvoer ontbreken kan de omvang van het wederuitvoereffect op de relevante wereldhandel niet nauwkeurig worden vastgesteld. Wel kan voor de periode 1996-2000 een orde van grootte van het opblaaseffect worden berekend, omdat voor de jaren 1995 en 2000 van een aantal landen wel nominale wederuitvoercijfers beschikbaar zijn. Door aannames te maken over de prijsontwikkeling van de wederuitvoer alsmede over de omvang en groei van de wederuitvoer in de ontbrekende landen, kan de gemiddelde ontwikkeling van de relevante wereldhandel exclusief de wederuitvoer worden berekend. Vanwege de grote onzekerheidsmarge zijn berekeningen onder verschillende aannames gemaakt, die gecombineerd een indruk van de omvang van het opblaaseffect kunnen geven. In bijlage B worden de hiervoor gebruikte methodiek en de uitkomsten toegelicht.²⁸ Hier wordt volstaan met het presenteren van een conservatieve en een hoge inschatting van het opblaaseffect van de internationale wederuitvoergroei op de relevante wereldhandel.

De conservatieve inschatting veronderstelt dat er geen wederuitvoer is in de landen waar geen wederuitvoer wordt geregistreerd en dat de prijsontwikkeling van wederuitgevoerde en andere ingevoerde goederen hetzelfde is. In dat geval is in de beschouwde periode sprake van een overschatting van de groei van de mondiale afzetmarkt met gemiddeld 0,6%-punt per jaar. De overschatting is uiteraard groter naarmate het volume van de wederuitvoer belangrijker is en sneller groeit. In de hoge inschatting wordt aangenomen dat in de ontbrekende landen de wederuitvoer een vergelijkbare orde van grootte heeft en zich ongeveer hetzelfde ontwikkelt als in de waargenomen landen.²⁹ In dat geval neemt in de beschouwde periode de volumegroei van de wereldmarkt voor 'made in Holland'-exportproducten gemiddeld 1,4%-punt per jaar minder toe dan die van de relevante wereldhandel.

Het volume van de relevante wereldhandel is in de periode 1996-2000 gemiddeld met 7,2% per jaar toegenomen. Zo beschouwd kan de groei van de relevante wereldhandel in die periode voor 8% tot 20% worden toegeschreven aan de internationale wederuitvoertrend.

Om gevoel te krijgen voor de omvang van het opblaaseffect zijn in totaal 60 berekeningen onder verschillende aannames gemaakt (zie bijlage B). In deze berekeningen varieert het opblaaseffect van minimaal 0,6%-punt tot maximaal 2,3%-punt per jaar. Bij de invulling van de verschillende aannames zijn de gegevens gebruikt van de landen waarvoor wel wederuitvoerdata beschikbaar zijn. Dit kan leiden tot een overschatting van het opblaaseffect.

²⁸ Voor een uitgebreidere toelichting wordt verwezen naar Mellens (2007).

²⁹ In concreto is in deze hoge variant verondersteld dat het aandeel van de wederuitvoer in de invoer gelijk is aan 15%, de gemiddelde jaarlijkse waardegroei van de wederuitvoer 5% groter is dan die van de totale invoer en dat de wederuitvoerproducten gemiddeld 1%-punt meer in prijs daalden.

Immers, het lijkt plausibel dat landen waarvoor wederuitvoer relatief belangrijk is eerder geneigd zijn data over dit verschijnsel te verzamelen dan landen waar wederuitvoer onbelangrijk is.

In de jaren na 2000 is, met uitzondering van 2002, de wederuitvoer eveneens relatief snel gegroeid, zij het dat het groeitempo minder spectaculair was dan in de periode 1996-2000. Voor de jaren na 2000 zijn op dit moment voor nog minder landen gegevens beschikbaar over de wederuitvoer. Tentatieve berekeningen (zie bijlage B) wijzen op een omvang van het opblaaseffect in de periode 2001-2004 van 0,3 tot 0,7%-punt gemiddeld per jaar, een halvering vergeleken met de omvang in de periode 1996-2000.

Correctie voor pakketeffect

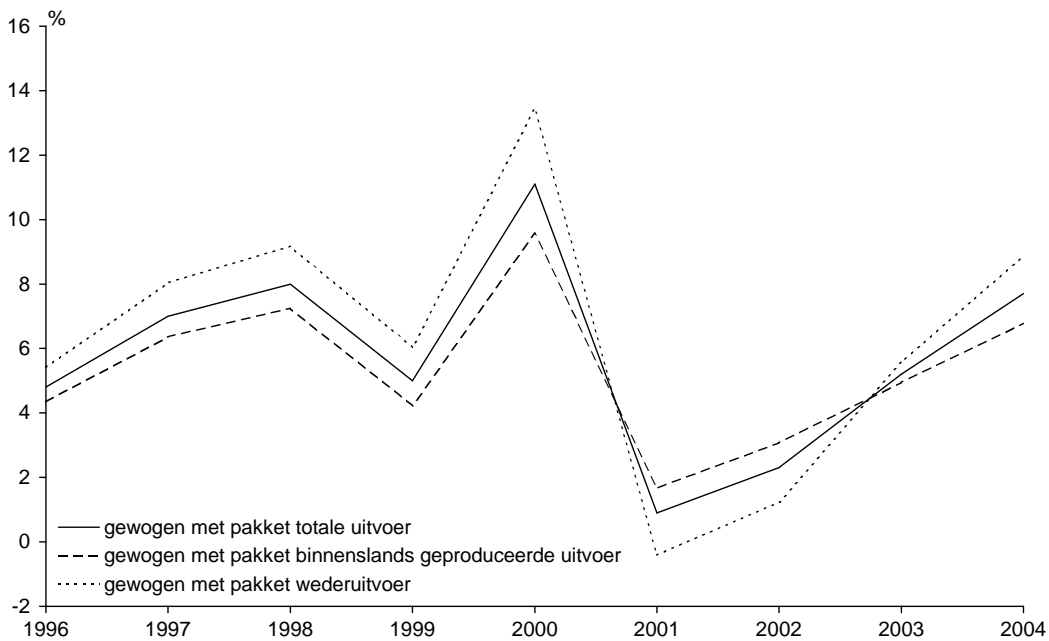
Voor Nederland zijn cijfers beschikbaar over de pakketsamenstelling van zowel de binnenslands geproduceerde uitvoer als de wederuitvoer. Daarom kan er bij het herwegen van de invoervolumes naar goederencategorieën voor Nederland rekening mee worden gehouden dat het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer afwijkt van het goederenpakket van de wederuitvoer (zie hoofdstuk 2). De verschillen tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer voor wat de landen van bestemming betreft zijn tamelijk gering (zie tabel 2.2), zodat hiervan wordt geabstraheerd.

Het CPB heeft op basis van indelingen op een hoog aggregatieniveau eerste berekeningen uitgevoerd.³⁰ De invoervolumes zijn hierbij herwogen naar het exportaandeel van de goederen in respectievelijk de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer.³¹ Dit houdt bijvoorbeeld in dat de invoer van machines, elektronica en computers in de berekening van de voor de wederuitvoer relevante wereldhandel zwaarder meeweegt dan in de berekening van de voor de binnenslands geproduceerde uitvoer relevante wereldhandel. De verschillen in de groei van de relevante wereldhandel wanneer met de afwijkende pakketsamenstelling wordt rekening gehouden, zijn vermeld in figuur 5.2.

³⁰ Zie G. van Welzenis, Pakketherweging van de relevante wereldhandel van Nederland, CPB Memorandum, te verschijnen.

³¹ Deze gewichten zijn gebaseerd op de goederenindeling van de Nationale rekeningen, terwijl de totale relevante wereldhandel is gebaseerd op de zogenoemde SITC-indeling. Voor internationale cijfers is de SITC-indeling het meest gangbaar, maar in deze statistieken wordt geen onderscheid gemaakt tussen binnenslands geproduceerde uitvoer en wederuitvoer. Voor de berekeningen is geprobeerd een zo goed mogelijke aansluiting te maken tussen beide indelingen, maar een perfecte koppeling is door de andere toewijzing van sommige goederen niet mogelijk. Hierdoor tellen de gewogen groeicijfers van de relevante wereldhandel van de binnenslands geproduceerde uitvoer en die van de relevante wereldhandel voor de wederuitvoer niet exact op tot de totale relevante wereldhandel.

Figuur 5.2 Groei van de relevante wereldhandel, gewogen met verschillen goederenpakketten, 1996-2004

Uit figuur 5.2 volgt dat in de meeste jaren de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de wederuitvoer harder groeit dan de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer. Blijkbaar groeien de afzetmarkten waarin de wederuitvoer relatief sterk is vertegenwoordigd in de meeste jaren wat harder dan die waarin de 'made in Holland'-producten relatief sterk zijn vertegenwoordigd. De jaren 2001 en 2002, toen de afzet van ICT-producten scherp terugviel, vormen hierop een uitzondering. Gemiddeld genomen groeide in de periode 1996-2004 de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de wederuitvoer 0,4%-punt per jaar harder dan de traditionele relevante wereldhandel, waarbij gewogen wordt met de goederensamenstelling van de totale uitvoer. In de periode 1996-2000 was het wegingseffect gemiddeld 0,8%-punt per jaar, in de periode 2001-2004 circa 0%.

De wegingen van de invoervolumes zijn op een hoog aggregatieniveau uitgevoerd. Zoals bleek in hoofdstuk 2 worden de verschillen tussen de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer groter indien een meer gedetailleerd niveau wordt beschouwd. Vanwege het ontbreken van het benodigde datamateriaal is het op dit moment niet mogelijk de weging op een lager aggregatieniveau uit te voeren. Het is echter waarschijnlijk dat de correctie uit hoofde van de verschillen in de goederenpakketten bij meer gedesaggregeerde berekeningen wat groter uitvalt. Of dit marginaal of substantieel groter is, valt echter niet te zeggen.

5.3 Prestatie-indicatoren voor de Nederlandse uitvoer

Wat betekent het voorgaande voor de berekening en interpretatie van de prestatie-indicatoren van de Nederlandse uitvoer? Tabel 5.1 geeft verschillende prestatie-indicatoren weer voor de Nederlandse uitvoer van fabrikaten. Hieruit volgt dat de uitvoerprestatie van Nederland in de periode 1996-2000 positief is. Het volume van de totale uitvoer groeit in deze periode gemiddeld 2,4%-punt per jaar harder dan het volume van de ‘dubbel herwogen’ relevante wereldhandel. Dit komt vooral door de zeer goede prestaties in de jaren 1997 en 2000, toen de wederuitvoer spectaculair groeide. De gunstige ontwikkeling van de Nederlandse uitvoerprestatie wordt dan ook vooral gedragen door de goede prestaties van de handels- en distributiesector.

De ontwikkeling van de marktprestatie laat een minder gunstig beeld zien. Benaderd volgens de traditionele methode verliezen Nederlandse fabrikanten in de periode 1996-2000 ieder jaar marktaandeel. Het marktaandeelverlies bedraagt volgens de traditionele methode in de periode 1996-2000 gemiddeld 2,6% per jaar.

Tabel 5.1 Prestatie-indicatoren Nederlandse uitvoer van fabrikaten, 1996-2004

	1996	1997	1998	1999	2000	1996-2000	2001-2004 ^a
	volumemutaties per jaar in %						
Uitvoer							
Totaal (1)	3,6	11,4	7,3	9,2	16,4	9,6	3,8
Binnenslands geproduceerd (2)	2,4	6,2	3,3	4,3	7,0	4,6	1,2
Wederuitvoer (3)	6,0	21,1	13,7	16,9	29,6	17,5	7,1
Relevante wereldhandel							
Traditioneel ^a (4)	4,8	7,0	8,0	5,0	11,1	7,2	4,0
Idem, gewogen met goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer (5)	4,4	6,4	7,3	4,2	9,6	6,4	4,1
Opblaaseffect, <i>conservatieve</i> schatting (6)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,3
Opblaaseffect, <i>hoge</i> schatting (7)	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	0,7
Prestatie-indicatoren							
Uitvoerprestatie (1 -/- 4)	- 1,2	4,4	- 0,7	4,2	5,3	2,4	- 0,2
Marktprestatie:							
Traditionele berekening (2 -/- 4)	- 2,4	- 0,8	- 4,7	- 0,7	- 4,1	- 2,6	- 2,8
Nieuwe berekening met <i>conservatieve</i> schatting opblaaseffect (2 -/- 5 + 6)	- 1,4	0,4	- 3,4	0,7	- 2,0	- 1,2	- 2,6
Nieuwe berekening met <i>hoge</i> schatting opblaaseffect (2 -/- 5 + 7)	- 0,8	1,2	- 2,6	1,5	- 1,2	- 0,4	- 2,2

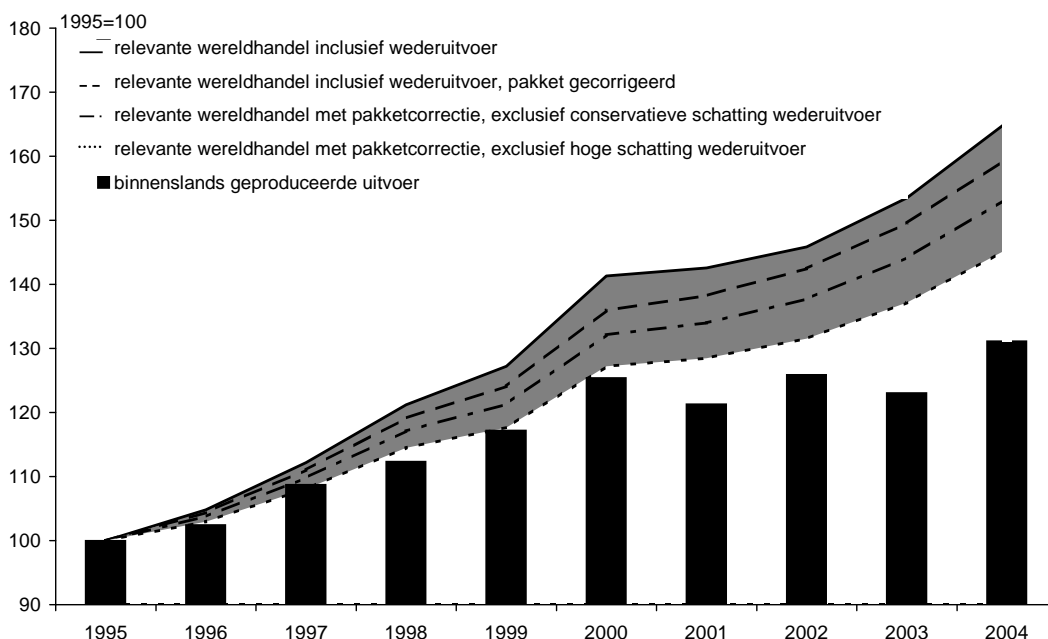
^a Inclusief wederuitvoer en gewogen met goederenpakket van de totale uitvoer.

^b Cijfers voor de periode 2001-2004 zijn met relatief grote onzekerheid omgeven.

Doordat de Nederlandse uitvoer wel en de relevante wereldhandel niet wordt gecorrigeerd voor de gevolgen van de wederuitvoer is dit echter een te sombere voorstelling van zaken. Wanneer de binnenslands geproduceerde uitvoer wordt gerelateerd aan de ‘driedubbel herwogen’ wereldhandel – waarbij rekening wordt gehouden met de gevolgen van internationale wederuitvoertrend – is volgens onze tentatieve berekeningen op basis van een groot aantal veronderstellingen in de periode 1996-2000 sprake van een marktaandeelverlies variërend van 0,4 tot 1,2%-punt gemiddeld per jaar. Ook dan is dus nog altijd sprake van een verlies van marktaandeel, net als bij andere hoogontwikkelde economieën, maar de omvang is beduidend kleiner dan berekend volgens de traditionele benadering (zie figuur 5.3).

In historisch perspectief is in de periode 1996-2000 te kenschetsen als een fase met een relatief sterke groei van de wederuitvoer (17,5% gemiddeld per jaar). In de periode 2001-2004 was juist sprake van een relatief gematigde ontwikkeling van de wederuitvoer (7,1% gemiddeld per jaar), deels veroorzaakt door de scherpe terugval van de wereldwijde afzet van ICT-producten in 2001 en 2002. In de periode 2001-2004 is er nauwelijks verschil tussen de relevante wereldhandel gewogen met de goederensamenstelling van de totale uitvoer en de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer.

Figuur 5.3 Binnenslands geproduceerde uitvoer en relevante wereldhandel in- en exclusief wederuitvoercorrecties, 1995-2004

Ook het opblaaseffect is in de recente periode gehalveerd vergeleken met de periode 1996-2000. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat in de periode 2001-2004 de mate van overschatting van het marktaandeelverlies door de traditionele benadering aanzienlijk kleiner is. In figuur 5.3 komt dit tot uiting doordat het gearceerde deel (tussen de doorgetrokken en de gestippelde lijn) slechts in bescheiden mate groter wordt na 2000. Kwalitatief geldt echter dezelfde conclusie, namelijk dat de uitvoerprestatie een te rooskleurig beeld schetst van de relatieve prestatie van export producenten en de traditionele benadering van de marktprestatie een te somber beeld.

Tussen 2000 en 2004 loopt het marktaandeelverlies gestaag op, zelfs als de ontwikkeling van de binnenslands geproduceerde uitvoer wordt gerelateerd aan de laagste inschatting van de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandelsgroei. De voornaamste oorzaak hiervan is het verloop van de prijsconcurrentiepositie van de binnenslands geproduceerde uitvoer, die in die periode met in totaal 7,5% verslechterde.

In de periode 2004-2008 groeit volgens de inzichten in het Centraal Economisch Plan 2007 de wederuitvoer met gemiddeld 12% per jaar, terwijl de mondiale afzet van ICT-producten naar verwachting relatief sterk stijgt. Op grond hiervan mag verwacht worden dat in die periode de mate van overschatting van het marktaandeelverlies door de traditionele benadering ligt tussen de gevonden waarden in 1996-2000 en 2001-2004.

6 Conclusies

Sinds het midden van de jaren tachtig groeit de wederuitvoer van Nederland explosief, met uitzondering van een hapering in 2001 en 2002. Dit onderzoek laat zien dat een onstuimige groei van de wederuitvoer niet alleen een Nederlands fenomeen is, maar dat sprake is van een internationale trend. In alle tien onderzochte landen is de wederuitvoer sneller gegroeid dan de binnenslands geproduceerde uitvoer. Wel is het zo dat van de onderzochte Europese landen het aandeel van de wederuitvoer in de totale uitvoer van goederen in Nederland, dat inmiddels is opgelopen tot boven de 50%, het grootst is. Een vergelijkbaar groot aandeel komt ook voor in Singapore, terwijl het in Hong Kong inmiddels zelfs tegen de 95% loopt.

Wederuitvoerproducten komen voor in de in- en uitvoerstatistieken van meerdere landen en worden zodoende minimaal één keer dubbel geteld in de wereldhandel. De internationale wederuitvoertrend leidt ertoe dat het volume van de wereldhandel sneller stijgt dan het volume van de wereldproductie. Deze constatering heeft gevolgen voor de uitvoerprestatie-indicatoren van een land. Er dient een conceptueel onderscheid gemaakt te worden tussen de begrippen uitvoerprestatie en marktprestatie.

De *uitvoerprestatie* vergelijkt de volumeontwikkeling van de totale uitvoer van een land met die van de relevante wereldhandel. De *marktprestatie* relateert de volumeontwikkeling van de binnenslands geproduceerde uitvoer aan die van de binnenslands geproduceerde uitvoer in andere landen oftewel aan de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandel.

Beide begrippen hebben hun voor- en nadelen. De uitvoerprestatie is in feite het (gewogen) gemiddelde van de marktprestatie van de exportproducenten en de handels- en distributiesector. Het voordeel van deze maatstaf is dat deze relatief eenvoudig is te berekenen. Nadeel is echter dat de ontwikkeling van de uitvoerprestatie niets zegt over de prestatie van binnenlandse exportproducenten. De marktprestatie zegt daar wel iets over, maar heeft als groot nadeel dat er vooralsnog maar weinig gegevens beschikbaar zijn over de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer in andere landen.

Berekeningen van de marktprestatie waarbij gecorrigeerd wordt voor de gevolgen van de wederuitvoertrend hebben vooralsnog een exploratief karakter. Omdat voor vele landen data ontbreken voor de wederuitvoer moeten vele aannames gemaakt worden. De tentatieve uitkomst uit dit onderzoek is dat de internationale wederuitvoertrend in de periode 1996-2000 een opwaarts effect heeft gehad op de volumegroei van de relevante wereldhandel van gemiddeld 0,6 à 1,4%-punt per jaar. Het volume van de relevante wereldhandel is in de periode 1996-2000 gemiddeld met 7,2% per jaar toegenomen. Zo beschouwd kan de groei van de relevante wereldhandel in die periode voor 8% tot 20% worden toegeschreven aan de internationale wederuitvoertrend.

Daarnaast dient er rekening mee te worden gehouden dat het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer verschilt van het goederenpakket van de wederuitvoer. Uit dit onderzoek volgt dat in de meeste jaren de voor Nederland relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de wederuitvoer harder groeit dan de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer. In de periode 1996-2000 gaat het om een wegingseffect van 0,8%-punt gemiddeld per jaar.

Al met al is de laatste jaren de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandel minder hard gegroeid dan de ‘traditionele’ relevante wereldhandel.

Door vele instituten, waaronder de OESO en de Europese Commissie, wordt als prestatie-indicator van een land de volumeontwikkeling van de *totale* uitvoer gerelateerd aan die van de relevante wereldhandel. In de periode 1996-2000 groeide het volume van de totale uitvoer in Nederland gemiddeld 2,4%-punt per jaar harder dan het relevante wereldhandelsvolume. Deze florissante exportprestatie geeft echter een te rooskleurig beeld van de marktprestatie, aangezien de positieve ontwikkelingen van de laatste jaren vooral moeten worden toegeschreven aan de spectaculaire groei van de wederuitvoer.

Door het CPB wordt ter indicatie van de marktprestatie sinds 2001 de volumeontwikkeling van de *binnenslands geproduceerde* uitvoer gerelateerd aan die van de relevante wereldhandel. Deze benadering resulteert in de periode 1996-2000 in een verslechtering van de marktprestatie met gemiddeld 2,6% per jaar. Dit is echter een te sombere voorstelling van zaken. Omdat in die benadering de Nederlandse uitvoer wel en de relevante wereldhandel niet wordt gecorrigeerd voor de wederuitvoerontwikkeling wordt het verlies aan marktaandeel overschat.

Uit dit onderzoek volgt de tentatieve conclusie dat wanneer de binnenslands geproduceerde uitvoer wordt gerelateerd aan de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandel in de periode 1996-2000 sprake is geweest van een marktaandeelverlies variërend van 0,4 tot 1,2%-punt gemiddeld per jaar. De genoemde bandbreedte wordt bepaald doordat gekozen kan worden voor een hoge dan wel conservatieve schatting van het opblaaseffect. Ook als rekening wordt gehouden met de gevolgen van de internationale wederuitvoertrend is in de beschouwde periode nog altijd sprake van een verlies van marktaandeel, net als bij andere hoogontwikkelde economieën, maar de omvang is een stuk kleiner dan berekend volgens de traditionele benadering.

In de periode 2001-2004 was sprake van een relatief gematigde ontwikkeling van de wederuitvoer (7,1% gemiddeld per jaar), deels veroorzaakt door de scherpe terugval van de wereldwijde afzet van ICT-producten in 2001 en 2002. In de periode 2001-2004 is er daarom nauwelijks verschil tussen de relevante wereldhandel gewogen met de goederensamenstelling van de totale uitvoer en de relevante wereldhandel gewogen met het goederenpakket van de binnenslands geproduceerde uitvoer. Ook het opblaaseffect is in die periode gehalveerd vergeleken met de periode 1996-2000.

Tegelijkertijd liep tussen 2000 en 2004 het marktaandeelverlies gestaag op, zelfs als de ontwikkeling van de binnenslands geproduceerde uitvoer wordt gerelateerd aan de laagste inschatting van de voor Nederlandse fabrikaten relevante wereldhandelsgroei. De voornaamste oorzaak hiervan is het verloop van de prijsconcurrentiepositie van de binnenslands geproduceerde uitvoer, die in die periode met in totaal 7,5% verslechterde.

In de periode 2004-2008 groeit volgens de huidige inzichten de wederuitvoer met gemiddeld 12% per jaar. Op grond hiervan mag verwacht worden dat in die periode de mate van overschatting van het marktaandeelverlies door de traditionele benadering ligt tussen de gevonden waarden in 1996-2000 en 2001-2004.

Vanwege de geringe beschikbaarheid van datamateriaal omtrent de binnenslands geproduceerde uitvoer en de wederuitvoer in het buitenland zijn bovenstaande schattingen met grote onzekerheden omgeven. Dat geldt temeer daar het vanwege definitieverschillen en afwijkende statistische methodes maar helemaal de vraag of de wel beschikbare cijfers goed vergelijkbaar zijn met het Nederlandse begrip wederuitvoer.

Voor een beter inzicht in de marktprestatie van Nederlandse en buitenlandse fabrikanten is het van groot belang dat ook voor andere landen op een verantwoorde (en bij voorkeur eensluidende) wijze gegevens worden verzameld over de wederuitvoer, zoals dat voor Nederland door het CBS gebeurt. Dit geldt temeer daar verwacht mag worden dat de internationale wederuitvoertrend de komende jaren zal doorzetten. Hierdoor zullen voor vele landen de uitvoerprestaties van landen steeds minder zeggen over hun marktprestaties.

Bijlage A Effecten wederuitvoer: een gestileerd voorbeeld ³²

Door wederuitvoer veranderen de berekende uitvoerprestatie-indicatoren. Een gestileerd en extreem gekozen voorbeeld kan dit verduidelijken. Uitgangspunt is de in- en uitvoer van de landen A, B, C, D op twee momenten en in twee scenario's. In het gestileerde voorbeeld wordt ervan uitgegaan dat ieder land slechts één goed verhandelt. Tussen periode t en $t+1$ nemen de handelsstromen toe en is dus sprake van een groeiende wereldhandel. In scenario 1 is geen sprake van wederuitvoer en wordt ieder goed direct van het exporterende land naar het importerende land vervoerd. De fictieve handelsstromen worden weergegeven in de handelsmatrices van tabel A.1.

Tabel 6.1 Handelsstromen tussen landen, scenario 1

	Periode t					Periode $t+1$					
	A	B	C	D	Export (totaal)	A	B	C	D	Export (totaal)	
A	x	20	30	10	60	A	x	22	33	11	66
B	10	x	10	20	40	B	12	x	11	26	49
C	20	30	x	10	60	C	24	36	x	12	72
D	10	10	10	x	30	D	11	12	13	x	36
Import (totaal)	40	60	50	40	190	Import (totaal)	47	70	57	49	223
					% groei		17,5	16,7	14	22,5	17,4

In scenario 2 wordt uitgegaan van dezelfde handelsstromen als in scenario 1. Het verschil is echter dat land B besluit de export te laten verlopen via land C. In dit geval is dus wel sprake van wederuitvoer, waarbij C het 'wederuitvoerland' wordt. Dit geeft de in tabel A.2 weergegeven handelsstromen.

Het voorbeeld is in zoverre extreem dat ervoor gekozen is voor een situatie waarbij een land besluit alle export via één land te laten verlopen. Op zich kan deze aanname worden losgelaten zonder dat dit veel invloed heeft op de uitkomsten.³³ Vergelijken we tabel A.2 met tabel A.1, dan blijkt dat de wereldhandel in beide periodes wordt 'opgeblazen', met respectievelijk 30 en 38. De export van land B naar de landen A en D (30 in periode t en 38 in periode $t+1$) wordt nu

³² Bij de auteurs is een notitie opvraagbaar, waarin het voorbeeld analytisch en dus in algemenere termen wordt uitgewerkt.

³³ Een nog weer andere situatie is als in periode t nog geen wederuitvoer plaatsvindt en in periode $t+1$ wel. Scenario 1 en 2 worden dan gecombineerd. In dat geval stijgt het invoervolume van land C fors, omdat de 'opblaasfactor' wordt toegevoegd in periode $t+1$. Uitgezonderd land C worden alle landen geconfronteerd met een minder goede uitvoerprestatie. De gewichten in de formules worden nog niet beïnvloed door de wederuitvoer. Men kan zich afvragen in hoeverre deze gewichten representatief zijn voor de nieuwe situatie. De ontwikkeling van de uitvoer zou in zo'n geval idealiter met een decompositie moeten worden gesplitst in een gedeelte dat veroorzaakt wordt door de verschuiving naar wederuitvoer en een gedeelte dat veroorzaakt wordt door de 'echte' autonome uitvoergroei.

dubbel geteld. Eerst wordt dit geboekt als export van land B naar land C en daarna als export van land C naar de landen A en D.

Tabel 6.2 Handelsstromen tussen landen, scenario 2

	Periode <i>t</i>					Periode <i>t+1</i>					
	A	B	C	D	Export (totaal)	A	B	C	D	Export (totaal)	
A	x	20	30	10	60	A	x	22	33	11	66
B	0	x	40	0	40	B	0	x	49	0	49
			(10+10+20)					(11+12+26)			
C	30	30	x	30	90	C	36	36	x	38	110
	(20+ 10)			(10+20)			(24+ 12)		(12+26)		
D	10	10	10	x	30	D	11	12	13	x	36
Import (totaal)	40	60	80	40	220	Import (totaal)	47	70	95	49	261
						% groei	17,5	16,7	18,8	22,5	18,6

Wat is nu de invloed van deze introductie van wederuitvoer op de groei van de relevante wereldhandel en de uitvoerprestatie van de betreffende landen? Tabel A.3 geeft achtereenvolgens de exportgroei, de groei van de relevante wereldhandel en de uitvoerprestatie van de landen A, B, C en D. De relevante wereldhandel wordt hierin berekend als de invoergroei, gewogen naar het exportaandeel van een land. De groei van de relevante wereldhandel voor land A in scenario 1 is bijvoorbeeld $20/60 \cdot 16,7 + 30/60 \cdot 14 + 10/60 \cdot 22,5 = 16,3\%$.

Tabel 6.3 Relevante wereldhandel en uitvoerprestatie in de verschillende scenario's

Land	Scenario 1			Scenario 2		
	Export %	Relevante wereldhandel	Markt- prestatie	Export %	Relevante wereldhandel	Markt- prestatie
A	10,0	16,3	- 6,3	A	10,0	18,7
B	22,5	19,1	3,4	B	22,5	18,8
C	20,0	18,0	2,1	C	22,2	18,9
D	20,0	16,1	3,9	D	20,0	17,6

Tabel A.3 laat zien dat het besluit van land B om de export in periode *t+1* via land C te laten verlopen consequenties heeft voor de uitvoerprestaties van alle andere landen. De uitvoerprestatie van A en D is in scenario 2 minder goed dan in scenario 1, omdat de groei van de relevante wereldhandel van die landen is toegenomen. Dit komt door een toename van de invoer van land C als gevolg van de wederuitvoer. Bij land B verbetert de uitvoerprestatie in scenario 2 door een lagere relevante wereldhandel. In dit voorbeeld verbetert de uitvoerprestatie

van land C in scenario 2 ten opzichte van scenario 1. Hierbij wordt gekeken naar de totale uitvoer. De binnenslands geproduceerde uitvoer is nog altijd gelijk aan 60 in periode t en 72 in periode $t+1$ (de waardes uit scenario 1). Wordt die uitvoergroei (20%) vergeleken met de groei van de nieuwe relevante wereldhandel voor land C in scenario 2, dan is weliswaar nog sprake van een verbetering van de uitvoerprestatie, maar deze bedraagt nog slechts 1/3 van die in tabel 5.3. Ook vergeleken met de ontwikkeling van de uitvoerprestatie in scenario 1 is de ontwikkeling in scenario 2 voor land C achteruitgegaan, van 2,1% naar 1,1%.

Op zich is deze geringere prestatie van de binnenslands geproduceerde uitvoer van land C een merkwaardige uitkomst, omdat er immers niks gebeurt met die uitvoer. Eigenlijk zou daarom de uitkomst in scenario 1 gelijk moeten zijn aan die in scenario 2. Dat is echter niet het geval, omdat de relevante wereldhandel in scenario 2 geen goede maatstaf is om de prestaties van binnenlandse fabrikanten aan af te meten. Ten eerste is deze relevante wereldhandel 'opgeblazen' met de wederuitvoer. Ten tweede veranderen in scenario 2 de landengewichten waarmee voor land C de relevante wereldhandel wordt bepaald.

Dit cijfervoorbeeld kan ook in meer algemene termen worden geanalyseerd. De belangrijkste conclusies zijn dat wederuitvoer ook de uitvoerprestatie beïnvloed van landen die zelf niet aan wederuitvoer doen en dat de invloed van de wederuitvoer afhangt van de omvang van de wederuitvoer ten opzichte van de binnenslands geproduceerde uitvoer en van de groei van de wederuitvoer ten opzichte van de binnenslands geproduceerde uitvoer. Dit bovenstaande voorbeeld is uiteraard een sterk gesimplificeerde weergave van de werkelijkheid. Het kan nog verder worden uitgebreid, bijvoorbeeld door landen tegelijkertijd distributieland en producent van exportgoederen te laten zijn. Dit heeft echter geen gevolgen voor de genoemde conclusies.

Bijlage B Tentatieve berekeningen ter kwantificering van het opblaaseffect

In deze bijlage wordt dieper ingegaan op de berekeningswijze van het effect van de ontwikkeling van de wederuitvoer op de groei van de relevante wereldhandel. In eerste instantie richt de aandacht zich op de periode 1996-2000, omdat daarvoor de meeste data beschikbaar zijn. In het laatste gedeelte wordt een indicatie gegeven voor het effect in de periode 2001-2004.

B.1 Methode

De ‘dubbel herwogen’ relevante wereldhandel³⁴ wordt berekend als de naar exporttaandeel gewogen groei van de invoervolumes van de handelspartners van Nederland. Voor een deel bestaat de invoer van een land uit wederuitvoer, die niet bestemd is voor de binnenlandse afzet. Bij de berekening van de relevante wereldhandel als benadering van de afzetmarkt van Nederlandse exportproducten moet de invoer ten behoeve van de wederuitvoer niet worden meegeteld. De basis van de berekening is dat de toename van de invoer exclusief de wederuitvoer wordt berekend. Het verschil tussen de voor de wederuitvoer gecorrigeerde wereldhandel en de oorspronkelijke relevante wereldhandel is een indicatie van het zogenoemde opblaaseffect. De berekening van de relevante wereldhandel wordt ook beïnvloed doordat de exportgewichten zijn gebaseerd op de totale uitvoer in plaats van op de binnenslands geproduceerde uitvoer. Op dit pakketeffect wordt in deze bijlage niet ingegaan (zie hiervoor paragraaf 5.2).

Kwantificering zou eenvoudig zijn als het volume van de wederuitvoer in alle landen werd gemeten. Helaas is dit niet het geval. Voor een aantal landen en jaren zijn waardecijfers beschikbaar, prijsinformatie ontbreekt voor nagenoeg alle landen. Om het effect te kunnen schatten zullen aannames moeten worden gemaakt omtrent de ontbrekende gegevens. Van belang zijn (a) het aandeel van de wederuitvoer in de invoer van een land, (b) de waardegroei van de wederuitvoer ten opzichte van de groei van de invoer, (c) de prijsontwikkeling van de goederen in de wederuitvoer ten opzichte van die van de invoer.

Het effect wordt uiteraard groter naarmate het aandeel van de wederuitvoer groter is en het volume van de wederuitvoer harder groeit dan die van de invoer. Belangrijk is op te merken dat het *verschil* tussen de groeivoeten cruciaal is. Als de wederuitvoer even hard zou groeien als de invoer ten behoeve van de binnenlandse markt, dan wordt alleen het niveau van de invoer en niet de ontwikkeling van de relevante wereldhandel beïnvloed. Naarmate het aandeel van de

³⁴ Zoals verderop zal blijken wordt de relevante wereldhandel berekend door de invoergroei te vermenigvuldigen met een exporttaandeel gebaseerd op de totale uitvoer. Dit wijkt enigszins af van de methode die in de praktijk wordt gebruikt, waarbij ook wordt herwogen naar goederenpakket. Voor de berekening en de orde van grootte van het effect maakt deze vereenvoudiging weinig uit.

wederuitvoer in de invoer groter is, heeft een verschil tussen de wederuitvoergroei en de invoergroei wel een groter effect. Als w het aandeel is van de wederuitvoer in de invoer en d het verschil tussen de groei van de wederuitvoer (g^w) en de toename van de invoer (g^i), dan is de groei van de invoer ten behoeve van de binnenlandse afzet gelijk aan $g^i - wd/(1-w)$.

Voor de ontbrekende gegevens worden verschillende aannames gemaakt, die in combinatie met de wel beschikbare wederuitvoerdata tot even zovele uitkomsten leiden. De variatie van de uitkomsten geeft een indicatie van de bandbreedte van het effect van de internationale wederuitvoertrend op de ontwikkeling van de relevante wereldhandel.

B.2 Data

In tabel B.1. zijn de data die als uitgangspunt zijn gebruikt voor het berekenen van het opblaaseffect weergegeven. De in de tabel weergegeven invoercijfers worden ook door het CPB gebruikt om de relevante wereldhandel te berekenen. Uit deze dataset zijn eveneens de invoerprijzen afgeleid. Deze cijfers zijn grotendeels afkomstig van de OESO.³⁵

Tabel 6.4 Dataset van de berekening van het opblaaseffect van de wederuitvoer

Land	Invoer 1995	Invoer 2000	Wederuitvoer 1995	Wederuitvoer 2000	Gemiddelde prijsmutatie invoer 1996-2000	Gemiddelde Exportaandeel 1996-2000
	mld dollar				%	
België	148,4	155,5	40,2	48,2	- 4,0	12,7
Duitsland	484,8	496,3	55,8	84,4	- 5,6	26,7
Frankrijk	281,7	311,8		85,0	- 5,9	10,6
Italië	208,8	235,9	1,4	1,3	- 2,9	5,8
Nederland	175,8	190,4	55,3	79,5	- 7,2	0,0
Spanje	116,8	156,7			- 4,3	3,2
Verenigd Koninkrijk	267,6	332,8	10,3		- 4,3	10,3
Canada	164,3	240,4	11,6	18,5	- 2,4	0,4
Verenigde Staten	743,8	1218,0	36,4	68,2	- 1,8	4,1
Japan	336,2	379,6			- 1,6	1,0
Hong Kong	192,8	213,1	143,8	188,3	- 2,7	0,5
Singapore	124,5	134,6	51,3	57,6	- 2,1	0,5
Overig	1927,6	2412,6			- 2,8	24,2

³⁵ De waardcijfers en de meeste prijzen zijn afkomstig van de OESO. Onbekende invoerprijzen zijn door het CPB bijgeschat aan de hand van wel bekende prijzen. Zie Van Welzenis en Suyker (2005).

De gegevens over de wederuitvoer in de Europese landen zijn gebaseerd op de Input-output-tabellen van Eurostat. De cijfers over de wederuitvoer van de Verenigde Staten en Canada zijn gebaseerd op statistieken van de Bureau of the Census.³⁶ Het exportaandeel is berekend voor de periode 1996-2000 en gebaseerd op de cijfers uit de Statistiek van de Internationale Handel zoals die gepubliceerd worden door het CBS.³⁷

B.3 Berekeningen

Voor veel landen zijn, zoals gezegd, geen gegevens over de wederuitvoer beschikbaar. Er moeten daarom aannames worden gemaakt over (a) het aandeel van de wederuitvoer in de invoer, (b) de groei van de wederuitvoer ten opzichte van de invoer, (c) de prijsontwikkeling van de wederuitvoer ten opzichte van die van de invoer. Voor elke factor wordt bepaald wat gezien de beschikbare data en kennis over de wederuitvoer een realistische onder- en bovengrens is. Vervolgens wordt het effect berekend voor een lage schatting, waarbij als aanname alle factoren gelijk worden gesteld aan de ondergrens, en een hoge schatting, waarbij alle factoren gelijk worden gesteld aan de gekozen bovengrens. Bij het bepalen van de waardes wordt in eerste instantie geen rekening gehouden met de interactie tussen de factoren. Het is minder waarschijnlijk dat een land én een hoog aandeel én een hoge volumegroei van de wederuitvoer heeft. Om hiermee rekening te houden zijn de waardes bij de hoge schatting voorzichtiger ingezet dan op grond van de empirische data zou kunnen.

Natuurlijk zijn ook de gebruikte grenzen met onzekerheden omgeven. De gevoeligheid van de resultaten voor de gemaakte aannames is onderzocht door de berekeningen uit te voeren voor een groot aantal verschillende aannames. Deze analyses zijn in een apart memorandum beschreven.³⁸

Aandeel wederuitvoer in de invoer

De eerste factor die van belang is voor het opblaaseffect is het nominale aandeel van de wederuitvoer in de invoer van een land. Als voor de beschouwde periodes wordt gekeken naar de waargenomen landen dan varieert het aandeel van bijna 0% (Italië) tot bijna 75% (Hong Kong). Het is niet erg realistisch om de hoogste percentages te kiezen voor de landen die geen wederuitvoer registreren. Zou de wederuitvoer in 1995 al zo belangrijk zijn geweest, dan zou dit onderwerp zeker meer de aandacht van statistici hebben getrokken.

De meest conservatieve schatting gaat ervan uit dat er geen wederuitvoer is in de ontbrekende landen. Derhalve wordt voor deze landen ook niet gecorrigeerd voor de wederuitvoer. Als hoogste percentage wordt 15% gekozen. Voor sommige landen in de dataset

³⁶ Internetsite Strategis, www.strategis.ic.gc.ca.

³⁷ Zie CBS-Statline, thema internationale handel, www.cbs.nl.

³⁸ Zie Mellens (2007).

is het aandeel van de wederuitvoer in de invoer weliswaar veel hoger, maar dit zijn in het algemeen relatief kleine landen met een duidelijke distributiefunctie. Een aandeel van 15% ligt in de buurt van het aandeel van de wederuitvoer in de invoer in Duitsland. In 1995 was het aandeel nog iets kleiner, in 2000 was het aandeel iets groter. Duitsland heeft door de ligging een belangrijke distributiefunctie, maar is ook een van de belangrijkste producenten van exportgoederen. Bij deze aanname wordt ervan uitgegaan dat wederuitvoer belangrijk is, maar dat een land zich niet heeft gespecialiseerd in handel en distributie.

Waardegroei wederuitvoer ten opzichte van de invoer

De groei van de wederuitvoer ten opzichte van de invoer is de tweede belangrijke factor die van invloed is op de grootte van het opblaaseffect. Ook hier worden waarden bepaald door te kijken naar de wel beschikbare waarnemingen. In de conservatieve variant groeit in de ontbrekende landen de wederuitvoer even hard als de totale invoer. Dit komt neer op het niet corrigeren voor de wederuitvoer ongeacht het aandeel van de wederuitvoer in de invoer dat wordt gekozen. In de analyse wordt nooit gekeken naar het niveau van de relevante wereldhandel, maar altijd naar de ontwikkeling. Zolang de wederuitvoer zich niet anders ontwikkelt dan de binnenslands geproduceerde invoer is er geen sprake van een opblaaseffect van de wereldhandelsgroei.

De data laten een grote variatie zien in de groeivoeten van de wederuitvoer. In sommige landen is de wederuitvoer in waarde tussen 1995 en 2000 zelfs minder hard gegroeid dan de invoer. In dat geval zou de relevante wereldhandel de marktgroei onderschatten. De landen met een lage groei van de wederuitvoer zijn echter landen met een zeer geringe (Italië) of geringe wederuitvoer. Bij de landen met een substantieel aandeel van de wederuitvoer in de invoer groeit de wederuitvoer gemiddeld per jaar 3 tot 8%-punt harder dan de invoer. De hoge groeicijfers van Nederland en Duitsland, die respectievelijk 5,9%-punt en 8,2%-punt bedragen, kunnen worden toegeschreven aan het grote belang van ICT-producten in de Nederlandse wederuitvoer enerzijds en de toenemende economische integratie van West- en Oost Europa anderzijds. De hoge groeicijfers zijn daarom te beschouwen als uitschieters. In de hoge schatting wordt daarom gekozen voor een verschil tussen de groei van de wederuitvoer en een groei van de invoer van 5%-punt.

Verskil prijsontwikkeling wederuitvoerproducten en de invoer

Het verschil in de prijsontwikkeling tussen wederuitvoerproducten en die van de invoer is de laatste factor die van belang is. Helaas is internationaal erg weinig bekend over de prijsontwikkeling van wederuitvoerproducten. Omdat computers en andere elektronica (telefoon, TV's) vaak een belangrijk deel vormen van de wederuitvoer en de laatste decennia minder sterk in prijs zijn gestegen of zelfs goedkoper zijn geworden, is het vermoeden gerechtvaardigd dat de prijs van wederuitvoerproducten sneller is gedaald dan die van andere goederen.

Aan de hand van de internationale gegevens kan de prijsontwikkeling voor de totale invoer van goederen worden bepaald. Verder is alleen voor Nederland bekend hoe de prijzen van wederuitvoerproducten zich hebben ontwikkeld. Dit houdt in dat de impact van de keuzes voor deze factor op de uitkomsten van de berekeningen groter is, omdat ze gelden voor alle landen. In de conservatieve schatting is de prijsontwikkeling van de wederuitvoer gelijk aan die van de totale invoer. In feite wordt er dan niet gecorrigeerd voor prijseffecten. Als gekeken wordt naar de Nederlandse cijfers voor de periode 1987-2005, dan valt op dat de wederuitvoerprijs in de meeste jaren meer daalt dan de invoerprijs. In een kwart van de gevallen was de prijsdaling van de wederuitvoer 1,9% of meer dan die van de invoer. De mediaan lag op een prijsverschil van 1%.

Er wordt gekozen voor verschillen in prijsontwikkelingen van respectievelijk 0% en 1% per jaar. Bij de conservatieve veronderstelling dragen de prijzen niet bij aan het verschil tussen de gecorrigeerde relevante wereldhandel en de wereldhandel inclusief wederuitvoer. De hoge schatting van 1% prijsverschil per jaar lijkt aan de voorzichtige kant, gezien de grote prijsdalingen van computers en andere ICT-producten. Gelet op de aanzienlijke tekortkomingen van het datamateriaal en het relatief grote effect dat de aanname over het prijsverschil heeft, is het prijseffect gematigd ingezet.

Tentatieve uitkomsten

Met de aannames kan het effect van de wederuitvoergroei op de relevante wereldhandel in de periode 1996-2000 worden berekend. Als wordt uitgegaan van de conservatieve veronderstellingen dan is het verschil tussen de voor wederuitvoer gecorrigeerde wereldhandel en de oorspronkelijke relevante wereldhandel $-0,6\%$ -punt. Dit verschil is vooral toe te schrijven aan de sterke wederuitvoergroei en het relatief grote wederuitvoeraandeel in België en Duitsland. Zelfs als wordt aangenomen dat er geen wederuitvoer plaatsvindt in landen waar dit niet wordt gemeten, is er sprake van een substantieel effect op de Nederlandse relevante wereldhandel.

Het effect loopt op naar $-1,4\%$ -punt in de hoge schatting. Onder deze veronderstellingen wordt *voor alle landen zonder waargenomen cijfers over de wederuitvoer* gecorrigeerd voor de groei van de wederuitvoer. Bovendien is er voor *alle* landen een effect omdat wordt aangenomen dat de prijzen van de wederuitvoer sneller dalen dan de prijzen van de binnenslands geproduceerde uitvoer. Het is vooral het verschil in volumegroei dat de omvang van het opblaaseffect bepaald en veel minder het aandeel van de wederuitvoer in de invoer.

De berekeningen zijn gevoelig voor de gemaakte aannames. Op basis van de empirische data zouden grotere effecten geschat kunnen worden. Dit is echter onder de veronderstelling dat de wederuitvoer in de overige landen de wederuitvoer een groot aandeel heeft in de invoer en zeer snel groeit. Het is weinig realistisch te veronderstellen dat wederuitvoer zo belangrijk is, gezien

de geringe aandacht die dit onderwerp krijgt in de statistieken. Waarschijnlijk geven de waarnemingen van de wederuitvoer een overschatting van het belang, omdat landen met een hoge wederuitvoer eerder geneigd zijn te rapporteren over de wederuitvoer. Om die reden zijn de veronderstellingen over de groei en het aandeel van de wederuitvoer in het hoge scenario wat lager dan op grond van de empirische data zou kunnen worden ingezet.

B.4 Ramingen voor 2001-2004

Het effect van de wederuitvoer op de relevante wereldhandel is berekend voor de periode 1996-2000, omdat voor deze periode de meeste data over de ontwikkeling van de wederuitvoer beschikbaar zijn. Een analyse voor recentere perioden is gewenst, vooral omdat de vraag naar ICT-producten in 2001 en 2002 wereldwijd sterk terugviel. Helaas is het beschikbare datamateriaal voor recentere jaren nog fragmentarischer, zodat de indicatie van het verschil tussen de wereldhandel inclusief en exclusief wederuitvoer met nog meer onzekerheden is omgeven. Toch wordt geprobeerd aan de hand van het beschikbare datamateriaal een indicatie te geven voor het effect in deze periode. In bijna alle landen valt na het jaar 2000 de groei van de wederuitvoer terug. In de Verenigde Staten groeit de wederuitvoer in de periode 2001-2004 met 7% tegenover 13,2% in de periode 1996-2000. Er is in die jaren amper verschil tussen de invoergroei en de wederuitvoertoename. In Hong Kong vermindert de groei van de wederuitvoer van 27,4% in de periode 1996-2000 naar 8,7% in de vier jaar daarna. In Duitsland neemt de groei van de wederuitvoer (in dollars) af van 8,6% in de jaren 1995-2000 naar 4,6% in de jaren 2001 en 2002. De enige uitzondering op dit beeld is Singapore. Hier is de wederuitvoer na 2000 harder gegroeid dan in de vijf jaar ervoor. Een verklaring hiervoor is het minder grote aandeel van computers in de wederuitvoer van Singapore.

Ook in Nederland is de groei van de wederuitvoer lager in de jaren na 2000. Het gemiddelde jaarlijkse verschil tussen de volumegroei van de goedereninvoer en de wederuitvoer valt terug van 7,2% naar 3,4% in de periode 2001-2004. Op basis van deze gegevens en vooral de data van Duitsland kan met vrij grote zekerheid worden geconcludeerd dat het jaarlijkse groeiverschil tussen de relevante wereldhandel exclusief wederuitvoer en de relevante wereldhandel inclusief wederuitvoer in de periode 2001-2004 minder groot is geweest dan in de vijf jaar ervoor. Vooral op basis van de gegevens in Duitsland lijkt een minimumgrens van 0,3% aannemelijk. Dit is een halvering van de ondergrens in de periode 1995-2000. De Duitse data geven een te negatief beeld, omdat de opleving van de wederuitvoer die volgde op de neergang na het leeglopen van de ICT-bubble, niet is meegenomen. Echter, ook Nederlandse cijfers, die voor een langere periode bekend zijn, wijzen op een halvering van het effect.

Om de bovengrens van het effect te bepalen, worden aannames gemaakt over de ontbrekende gegevens. Hiervoor geldt dat de hoogste scenario's voor het verschil tussen de waardegroei van de invoer en de wederuitvoer minder realistisch zijn. Een verschil tussen de 2,5% en 5% is aannemelijk. Aan de andere kant zijn de laagste scenario's voor de waardes ook minder aannemelijk geworden voor de periode 2001-2004, gezien de sterke groei van de wederuitvoer in de jaren negentig. Voor wat betreft de prijsontwikkelingen lijkt op grond van Nederlandse data een 1% sterkere prijsdaling van wederuitvoerproducten realistisch. Op grond van deze aannames lijkt het aannemelijk dat het groeiverschil tussen de relevante wereldhandel inclusief en exclusief wederuitvoer in de periode 2001-2004 ligt tussen 0,3 en 0,7%-punt gemiddeld per jaar, een halvering van de bandbreedte in de periode 1996-2000.

Literatuur

CBS, 2005, Revisie Nationale rekeningen: bijstellingen 2001-2004, CBS-website (www.cbs.nl), september 2005.

CPB, 2000, *Centraal Economisch Plan 2000*, Den Haag.

CPB, 2001, *Macro Economische Verkenning 2002*, Den Haag.

CPB, 2002, SAFE, Een kwartaalmodel van de Nederlandse economie voor kortetermijnanalyses, CPB Document 27, Den Haag.

CPB, 2006a, *Centraal Economisch Plan 2006*, Den Haag.

CPB, 2006b, Athena, A multi-sector model of the Dutch economy, CPB Document 105, Den Haag.

CPB, 2006c, *Macro Economische Verkenning 2007*, Den Haag.

CPB, 2007, *Centraal Economisch Plan 2007*, Den Haag.

Destatis, 2004, Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen, Input-Output-Rechnung, Importabhängigkeit der Deutschen Exporte, september, Wiesbaden.

Diekmann, B., M. Meurers en N. Felgentreu, 2004, Basarökonomie Deutschland?, Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit, Wirtschaftsanalyses, nr. 4, Oktober, Berlijn.

KfW, 2004, Competitiveness of the German Export Industry and the Theory of the Bazaar Economy, KfW-Research, MakroScope nr. 15, november.

Kranendonk, H.C. en J.P. Verbruggen, 2005, How to determine the contributions of domestic demand and exports to economic growth?, Dutch versus international method, CPB Memorandum 128, Den Haag.

Kranendonk, Henk en Johan Verbruggen, 2006, SAFFIER, Een 'multi purpose'-model van de Nederlandse economie voor analyses op korte en middellange termijn, CPB Document 123, Den Haag.

Kusters, A., M. Ligthart en J. Verbruggen, 2001, De nieuwe uitvoervergelijkingen van SAFE, CPB Memorandum 25, 19 december 2001, Den Haag.

Mellens, M., 2007, Effect van wederuitvoer op de Nederlandse relevante wereldhandel; tentatieve schattingen en gevoeligheidsanalyses, CPB Memorandum, Den Haag.

OESO, 2006, OECD Economic Outlook, Volume 2006/1, nr. 79, juni.

Roos, J., Internationale handelsstromen en de statistiek, CBS-website (www.cbs.nl), 6 januari 2006.

Roos, J. en J. Exel, Wederuitvoer: vaststellen van de definitie, CBS-website (www.cbs.nl), 13 februari 2006.

Sinn, H.-W., 2003, *Ist Deutschland noch zu retten?*, Econ Verlag, München.

Sinn, H.-W., 2005, *Basar-Ökonomie. Deutschland: Exportweltmeister oder Schlusslicht?*, Econ Verlag, Berlijn.

TNO Inro, 2003, De maatschappelijke betekenis van doorvoer: een onderzoek naar de zuivere doorvoer van goederen door de Nederlandse zeehavens, TNO Inro rapport 2003-36.

Welzenis, G. van en W. Suyker, 2005, Explanatory note on the CPB world trade series, CPB Memorandum 116, Den Haag.

Welzenis., G. van, Pakketherweging van de relevante wereldhandel van Nederland, CPB Memorandum, binnenkort te verschijnen.